

Heist in de 18de eeuw. Aspecten uit het dagelijkse leven.

Jacques Larbouillat

Dit is het vervolg. Het eerste deel van dit artikel verscheen in het vorige nummer.

7. De dorpsschool

In de 18de eeuw was het in Heist de koster die aan de kinderen godsdienstonderricht en de "lees- en schrijfkunst" onderwees¹. De lessen werden gegeven in de kosterij. Deze laatste bevond zich op het tiendhof, gelegen aan de noordkant van de toenmalige parochiekerk en kerkhof (nu Domein de Krinkel langs de Heistlaan). De kosterij behoorde aan het bisdom en werd door de parochie en het bisdom onderhouden. Later werd naast de kosterij een constructie opgetrokken die als school diende. De burgerlijke parochie nam het onderhoud van de school op zich. In 1703 en 1706 werd het strooien dak hersteld. In 1714 het metselwerk van de haard en de schouw. De schouwmantel kreeg een nieuwe steunbalk. Zes jaar later, in 1720, voerde strodekker Jan Moens terug herstellingen uit aan het dak². In 1728 voerden Bernaert Fleurbaey, timmerman, en meestersmid Guillaume Breynaert kleine herstellingen uit.

In 1729 werd de school grondig hernieuwd. Pieter Dhouseslaere, meester-timmerman, legde een nieuwe zolder en plaatste een nieuw gebinte op de school. Hij stak nieuwe ramen en een deur. N. Cams plaatste het glas. Het strodak werd vervangen door een pannendak. Theodore Caron "meester-tegheldeckere" plaatste de nokpannen en Geirnaert legde de "600 aerde dekpannen" op het dakgebinte. Jan De Mut haalde kalk en zand en Jozef Vanhoutrijve, meester-metselaar voerde het metselwerk uit. De totale kostprijs van de werken bedroeg 14 pond 10 groten, betaald door de burgerlijke parochie³. In 1730 werden nog kleine werken uitgevoerd door de hierboven vernoemde meester-metselaar, meester-smid en meester-timmerman⁴.

De school onderging in de loop der jaren vermoedelijk de noodzakelijke onderhoudswerken. Tussentijdse rekeningen ontbreken.

In 1771 werd een grondige herstelling van het metselwerk aan de school uitgevoerd door François Berghof, metselaar, kostprijs 24 ponden groot. Timmerman Laureyns Coubassery vernieuwde twee vensterbanken en de ramen, kostprijs 2 ponden 17 schellingen. Dorpssmid Philippus Lems leverde nieuwe ankers en de ijzeren glasroeden, e.a. voor 2 ponden 7 schellingen 8 groten. Joannes Ponte "glaesemaecker" leverde het glas en plaatste acht

¹ Jozef Van den Heuvel, a.w., zie noot 2 deel I, p.85 - 88.

² RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3173, prochierekening Heyst A° 1703, folio 49 recto. Idem nr. 3176, binnenkosten A° 1706, folio 49 recto. Idem nr. 3179, A° 1714, binnenkosten folio 32 verso. Idem 3185, A° 1720, binnenkosten, folio 23 recto.

³ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3194, prochierekening Heyst A° 1729, folios 23 - 25 recto.

⁴ Idem, nr. 3195, prochierekening Heyst A° 1730, folio 25 recto en nr. 3198, A° 1733, folio 34 recto

nieuwe vensters, voor 17 schellingen 8 groten. De totale herstellingswerken bedroegen 30 ponden 2 schellingen 4 groten.⁵

In 1773 betaalde de lokale overheid "Jacobus Daenens bleckslaegher" voor het plaatsen van "blecke goten aen het costereel huys ende schoole".⁶ Dat toont aan dat de school en het huis van de koster in hetzelfde gebouw waren of minstens tegen elkaar waren aangebouwd en dat de koster tegelijk de onderwijzer was. Na 1773 vermelden de overgebleven "prochiererekeningen" geen uitgaven voor het schoolgebouw en de kosterij.

In 1792 richt de pastoor van Heist, Franciscus Bouckaert, een verzoekschrift tot de bisschop van Brugge Felix Guilielmus Brenart. De pastoor schrijft dat hij in zijn parochie een school heeft gesticht, waar de kinderen dagelijks gratis onderricht krijgen in de christelijke lering, in de spelling, het lezen van boeken, spinnen, breien en de wijze om christelijk te leven. De school wordt voornamelijk in de winter dagelijks bezocht door een veertigtal kinderen. De suppliant heeft met veel moeite daartoe een lokaal gehuurd voor drie jaar. Nu kan hij geen geschikte plaats vinden en ziet zich verplicht om zijn school te sluiten of er zelf een te bouwen. Het zou hem erg spijten om de school te moeten sluiten, er is grote nood aan onderwijs in deze parochie. De bevolking bestaat hoofdzakelijk uit arme vissers en dagwerkers, die ongeleerd en onbekwaam zijn en te arm om hun kinderen te laten onderwijzen. De pastoor verklaart met eigen middelen een school te willen bouwen, maar geen grond te hebben. Hij zou het op een erf van het bisdom willen doen. Ten westen van de pastorietuin ligt een stuk grond van 80 roeden (11,79 aren), eigendom van het bisdom Brugge en nu gebruikt door de koster van Heist aan 8 schellingen per jaar. Van die 80 roeden zou de pastoor graag 40 roeden (5,895 aren) in cijns nemen. Met de goedkeuring van "sijne hoogwaardigheid" voor negenentwintig jaar aan 6 schellingen courant per jaar. Na negenentwintig jaar zou de cijnsgever de cijns verlengen voor dezelfde termijn "onder de opschortende voorwaarde dat de begiftigde de schenker overleeft". De verzoeker heeft geen ander doel dan het gebouw te laten dienen voor school. Indien hij financieel in nood kwam om zijn schulden te betalen of het gebouw niet nodig zou hebben om nog school te houden, zou het mogen verkocht worden of gebruikt voor een ander doel na beroep op "sijne doorluchtighe hoogwaardigheid". Het bisdom gaf een gunstig antwoord op 16 maart 1792.⁷

Het blijft een open vraag of dat schoollokaal werd gebouwd. Pastoor F. Bouckaert werd in augustus 1796 pastoor in Aartrijke. Hij was te Heist vaak ziek door het vochtig klimaat. De grondwaterstand lag in deze periode in onze streek veel hoger dan nu en daardoor veroorzaakten de schorren, killen en krekten de zo gevreesde moeraskoorts.

⁵ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3218, prochiererekening Heyst A° 1771, folio 27 verso en 28 verso.

⁶ RaB., Register Brugse Vrije nr. 3220, prochiererekening Heyst A° 1773, folio 15 recto.

⁷ RaB., Kerkfabriek Heist, nr. 110, A° 1792.

7.1. Koster en schoolmeester

Gedurende de 18de eeuw telde Heist zes kosters waarvan de namen gekend zijn: begin 1700 was het Lucas Cassijn, in 1712 Jacob Gauweloose, in 1731 Pieter Frans Coolen, in 1758 Jan Rotsaert, in 1760 Frans Vandermeiren en in 1787 Andries François Debruyne.

Hun taak bestond hoofdzakelijk uit het dagelijks voorbereiden van de gewaden en boeken voor de liturgische dienst. Het zingen en bespelen van het orgel tijdens de eucharistievieringen, de vespers, het lof en de getijden. De koster luidde de morgen- en avondklok, driemaal per dag de "bedeklok" en op de zonen feestdagen de grote klok. Hij moest het kerkinterieur onderhouden en regelmatig schoonmaken en ook de "camer ende kerckgeboden" uithangen aan de ingang van de kerk.

Meestal was de koster ook schoolmeester gedurende enkele maanden in het jaar, omdat de kinderen voor de rest niet naar school kwamen. Ze werkten in de zomer op het land en in de winter waren de wegen meestal onbegaanbaar.⁸

Over de herkomst van de kosters te Heist is weinig gekend. Pieter Frans Coolen liet een testament en een "staet van goed" na. Dat geeft enig inzicht over deze kerkbediende, die ongeveer 27 jaar in functie was te Heist.

7.2. Pieter François Coolen, koster en schoolmeester

Pieter François Coolen was de zoon van Pieter en Godelieve van Elverdinghe. Zijn moeder was weduwe van Anthone Colijns toen ze met Pieter een tweede huwelijk aanging. Pieter François was "vrijlaet" van het Brugse Vrije in het ambacht Gistel. Hij overleed te Heist op 24 maart 1758.

De "staet van goed" werd opgesteld door notaris Pieter Corteville die ook de executeur was het testament van de koster.

De overleden koster had geen kinderen, geen broers en zusters van "volle bedde", enkel een halve zuster langs moeders zijde.

Zijn echtgenote Joanna Vanderbeeke was op 8 oktober 1754 te Heist overleden. Pieter François en Joanna Vanderbeeke waren beiden woonachtig te Bredene bij het aangaan van hun huwelijk. Zij sloten een huwelijkscontract af bij "notaris publicq Joannes Andries Devriendt" in Brugge onder de volgende voorwaarden: de onroerende goederen die elke partij inbracht alsook die welke gedurende het huwelijk door successie, gift tussen levenden, testament of anderszins zouden verkregen worden, keren bij overlijden van een van de echtgenoten terug in volle eigendom naar de familie van de overledene, de langstlevende behoudt evenwel levenslang het vruchtgebruik, hertrouwd of niet. De roerende goederen zoals huisraad, zilver en goud, klederen en lijnwaad krijgt de langstlevende in volle eigendom, met of zonder kinderen uit hun huwelijk geboren.

De overleden vrouw van Pieter Coolen had door erfenis van haar vader een zesde deel in twee huizen met hovingen in Oostende ingebracht. Pieter Frans Coolen bracht door erfenis drie delen van vier in een hofstede genoemd "Den Assenhoop te Gistel" met 2 lijnen 69 roeden (39 aren 66 ca) landbouwland en 3

⁸ Jozef Van den Heuvel, a.w., zie noot 2 deel I, p.85 - 88.

gemeten 22 roeden(1 ha 35 aren 95 ca) grasland gelegen en palend aan bovenvermelde hoeve. De hoeve met landerijen waren verpacht aan Joannes Decorte voor drie, zes of negen jaar vanaf "baefmisse" (1 oktober) voor 7 ponden 10 schellingen groot per jaar. Door het overlijden van koster Pieter Coolen werd de hoeve verkocht voor 108 ponden 4 schellingen 3 groten wisselgeld.

Te Heist bezat Pieter Coolen 16 gemeten 1 lijn en 94 roeden (7 ha 36 aren 38 ca) bos en zaailand, waarvan de opbrengsten geschonken werden aan de kerk en de "disch" van Heist na zijn overlijden.

De nalatenschap van Pieter Frans Coolen omvatte ook een reeks renten uit hypotheeken, bezet aan 5% per jaar op hofsteden gelegen te Ramskapelle, Westkapelle, Dudzele, Heist en Knokke. Het kapitaal van deze hypotheeken bedroeg ongeveer 320 ponden wisselgeld.

De verkoop van het huisraad door "Sieur Michiel Brulé stockhouder van Lisseweghe ambacht" bracht netto 104 ponden 14 schellingen 3 groten op. Een "houten stalleke" met stro bedekt en opgetrokken met oude materialen afkomstig van de kosterij werd voorzichtigheidshalve afgestaan aan de huidige koster Joannes Rotsaert voor 2 ponden courant, omdat het op het erf stond van de tiendheffer (bisschop).

In aanwezigheid van de twee voornaamste erfgenamen Sr. François Ignace Deboscher en Sr. Gregorius Clijnckmaillie noteerde notaris Corteville op 28 maart 1758 het geld gevonden in het sterfhuis:

Soort:	Waarde in wisselgeld:
Twee en twintig "dobbele Souverainen"	£ 56.02.00
Acht "enkele Souverainen"	£ 61.04.00
Vijf "guineen"	£ 9.10.02 ½
Twee "ducaten"	£ 1.13.08
Vier "Croonstukken en half"	£ 2.02.00
Negen "Nieuwe Croonstukken"	£ 4.01.00
Nieuwe " ducats " "	£ 17.10.00
Ander " silvergeld"	£ 5.10.00
	£ 4.13.09 1/2
	£ 162.06.11

De notaris trok daar 2 schellingen 8 groten van af voor " courtresse" of makelaarsloon op de " guineen en ducaten". Het totale provenu bedroeg 162 ponden 4 schellingen 3 groten "wisselgeld", zijnde in "courante cours" de som van 189 ponden 4 schellingen 11 groten en half.⁹

⁹ Het muntstelsel was in de Oostenrijkse tijd een ingewikkelde zaak. Kort samengevat: In officiële en private boekhoudingen rekende en boekte men in oude muntwaarden nl. in ponden groten Vlaams (£ grt.VI.), schellingen en penningen. Het pond (£) was verdeeld in 20 schellingen, 1 schelling in 12 penningen.

In de Zuidelijke Nederlanden waren er verschillende soorten ponden met een andere waardeverhouding in gebruik, nl. het pond Parisis, het pond Artois, het pond Tournais, e.a.. De muntstukken waren echter niet meer in gebruik. In 1526 werd de gulden (fl.) als munteenheid ingevoerd. Een gulden had de waarde van 20 stuivers of 40 groten. Zes gulden was één pond grote Vlaams waard. De regering had in 1701 het pond grote Vlaams gedevalueerd. De muntstukken in omloop waren zo divers dat handelaars, renteniers, notarissen en mensen met geld verplicht waren een omrekenboekje op zak te hebben, om de meer dan 20 soorten muntstukken te evalueren op de werkelijke waarde. De gangbare

De koster kreeg van het kerkbestuur jaarlijks voor zijn functie in de kerk van Heist 13 ponden 6 schellingen 10 groten courant.

Van de "Disch" of armentafel kreeg hij 2 ponden 3 schellingen 4 groten voor zijn diensten als koster in de jaargetijden te laste van de "Disch" en uit de fundatie van "onse Lieve Vrouwe misse van Heyst" kreeg hij jaarlijks 1 pond 10 schellingen 4 groten. Het bisdom betaalde Pieter Coolen jaarlijks 6 ponden groot voor zijn functie en de burgerlijke parochie 4 ponden 17 schellingen groot voor zijn diensten als koster. Daarbij ontving hij per begrafenis een "costereel recht" van 1 schelling 6 groten.

Als schoolmeester vroeg Pieter Coolen per kind 1 schelling groot per maand aan de ouders. De meeste leerlingen kwamen twee maanden per jaar naar de dorpsschool. Een twintigtal ouders stond nog in het krijt bij Pieter Coolen op de dag van zijn overlijden. De schoolpopulatie telde toen 25 leerlingen. Jaarlijks kocht de pastoor "cathechismusprijzen" op kosten van de "prochie" om de leerlingen aan te moedigen in de "christelijke lering". Het schoolprogramma bestond toen hoofdzakelijk uit godsdienstonderricht en de eerste beginselen van het spellen, lezen en schrijven.

Behalve zijn koster en onderwijzerfunctie bewerkte Pieter Coolen 81 roeden (11,94 aren) land die hij huurde aan het bisdom.

Na het overlijden van zijn vrouw had Pieter Coolen, Isabella Deurynck als "domestycque" of dienstmeid voor zijn huishouden met een jaarloon van 4 ponden groot.

Gedurende de ziekte van Pieter Frans Coolen, luidde Pieter Biesman de klokken en hielp Joannes Augustijn Rotsaert hem in zijn kostersfunctie. Deze laatste werd zijn opvolger.

Het was "chirurgien Sieur J.Galliardt" die Pieter Frans behandelde gedurende zijn "doodsieckte"

Pieter Frans Coolen had alle schikkingen laten noteren voor zijn begrafenis op .8 januari 1756 in zijn testament. Hij wilde begraven worden in de kerk van Heist naast zijn vrouw onder een blauw zerksteen van vijf voeten lang (1,371 meter) met het volgend opschrift:

"Hier light begraeven Pieter françoys Coolen filius Pieter, coster deser prochie van Heyst den tydt van .. jaeren, overleden den in den ouderdom van, ende Joanna Vanderbeele sijne huijsvrouwe overleden den 8sten octobre 1754 inden ouderdom van negen en tsestigh jaeren hebbende tsamen ghefondeert een Eeuwige Jaerghetijde met drie lessen ende uytdeelen van broodt voor den aermen die voor de zielen sullen commen bidden, bidt voor de zielen"

Hij wenste begraven te worden met een viering van "den grooten uytvaert tot lavenisse van mijne ziele met commendatien ende andere solemniteyt, met uitdeeling aen de armen van broodt, die voor mijn ziel zullen komen bidden van een half hoet (86 liter) terwe geconverteert in broodt, welke zal gedistribueert worden door de dismeesters".

muntstukken bevatten een bepaald gewicht aan zilver of goud. De metaalwaarde van de Zuid-Nederlandse munten was, in zilver tussen A° 1755 - 1796: gulden = 8,22 gram, £ grt.VI. = 49,32 gram, £ parisis = 4,11 gram. In goud tussen A° 1749 - 1785: gulden = 0,524 gram, £ grt.VI. = 3,144 gram, £ parisis = 0,262 gram. 1 pond groten Vlaams = 12 pond parisis.

Hij voorzag voor zichzelf en zijn huisvrouw duizend requiemmissen, te celebreren bij de paters Kapucijnen, Recolleten en Karmelieten in Brugge. Na iedere mis moest een "deprofundis" (boetepsalm) gelezen worden, voor ieder prestatie werd een vergoeding van 7 stuivers voorzien.

Pieter Frans Coolen voorzag "ten eeuwige daege" in een jaargetijde voor zichzelf en zijn vrouw, te celebreren in de kerk van Heist met lezing van drie "lessen en lauden"¹⁰ en uitdeling van brood met een waarde van 12 schellingen groot wisselgeld aan alle arme lieden die in het jaargetijde kwamen bidden. Voor de pastoor of celebrant was een vergoeding voorzien van 10 schellingen groot, voor de koster 3 schellingen 4 groten en voor de kerk 10 stuivers courant. Daartoe werd de helft van de rente van 100 ponden groot wisselgeld voorzien, kapitaal dat vastgezet was op een huis en erf in het dorp van Heist, ten voordele van de "Disch".

Na het overlijden van koster Pieter Frans Coolen maakte Simoen Degroote de doodskest voor 1 pond groot.

Pastoor Ignatius Bocxtael celebreerde de "hoogsten dienst" leverde de kaarsen, droeg de "commendatiemis" op en kondigde het jaargebed aan voor de ronde som van 5 ponden 15 schellingen groot. Koster Joannes Rotsaert luidde de doodsklok, groef het graf in de kerk, zong en bespeelde het orgel voor 1 pond 17 schellingen 7 groten. De ontvanger van de kerk inde 1 pond groot voor het "sepulturerecht" in de kerk.

Na de begrafenis leverde Jacob Van Daele uit de herberg "De Swaen" het bier voor de begrafenismaaltijd: 1 pond 16 schellingen 8 groten. Joannes Quintens had vijf maten (215 liter) tarwe geleverd voor het brood. Hij leverde ook het varkensvlees en de boter, kostprijs 5 ponden 3 schellingen 5 groten. De weduwe van Bartholomeus Amandels leverde ook voor 1 pond 2 schellingen varkensvlees.

Enkele dagen later leverde steenhouwer Rochus Pieters een blauw arduin zerksteen met het gevraagde opschrift voor 5 ponden groot courant en metselaar Joseph Vanhoutrijve legde het graf van "Pieter François Coolen" dicht voor 12 schellingen groot.

Het totale vermogen van de overleden koster bedroeg 1150 ponden 4 schellingen 7 groten. De lasten 218 ponden 12 schellingen 10 groten. Dus 931 ponden 11 schellingen 7 groten overschot. De begunstigde instellingen, enkele begunstigde personen en de familie van de overleden echtgenote van de koster kregen volgens de testamentaire beschikkingen 310 ponden 10 schellingen 6 ½ groten toegewezen. De verre verwanten van de koster 621 ponden 1 schelling ½ groten.¹¹

Besluit: koster Pieter Frans Coolen en zijn echtgenote waren zeer welstellende lieden in het 18de eeuwse Heist.

¹⁰ Laudan = deel van de kerkelijke getijden, volgend op de metten, vormt daarmee het nachtofficie.

¹¹ RaB., Staat van goed, 2de reeks nr. 3568, p. 1 - p. 83.

8. Smid Niclaeys Lecouf.

In de 18de eeuw stond de smidse in Heist op drie verschillende locaties. In de eerste kwart van de eeuw, halverwege de Zuidstraat (nu Kerkstraat), op een perceel nu ingenomen door de de Vrièrestraat. Philip Lecouf was er smid van 1700 tot 1714, Niclaeys Lecouf volgde hem op tot 1717. Opvolger smid Guillaume Breynaert verplaatste de smidse ca 1725 naar het dorpsplein, schuin tegenover de herberg "De Swaen". Op het einde van de 18de eeuw vestigde smid Bernard Renier de smidse aan de zuidzijde van de wagenmakerij in de Pompestraat (nu Kursaalstraat).¹²

Smid Philip Lecouf overleed in 1714, Niclaeys volgde hem op. Voordien had Niclaeys van 1712 tot 1714 de herberg "De Swaen" uitgebaat. In vergelijking met de smidsen van Oostkerke en Dudzele was de smidse te Heist een klein bedrijf.¹³

Niclaeys Lecouf had een korte loopbaan als smid. Hij overleed te Heist op 17 maart 1717. Hij liet een weduwe na, Maria Onghenaert en vier minderjarige kinderen: Niclaeys ongeveer 8 jaar, Adriaen ongeveer 6 jaar, Marie ongeveer 3 jaar en Pieter die overleed op 28 oktober 1717. Als voogden werden Simoen Bijbouw en Adriaen Onghenaert aangesteld.

Er werd een "staat van goed" opgemaakt omdat de kinderen minderjarig waren. De schatters waren Jan Ghijselinck "gesworen prijer" en Joos Lecouff "meestersmid"

Het woonhuis van de smid te Heist bestond uit één plaats, die diende als keuken en slaapplaats. De woning van de smid te Oostkerke bestond uit drie plaatsen met een goed uitgeruste "smissewijnckel" en een boomgaard en te Dudzele bezat de woning van de smid vier plaatsen met een goed uitgeruste smidse.¹⁴

In de woning van smid Niclaeys Lecouf te Heist, was de haard voorzien van een haal, een vuurijzer, een rooster, een tang en een asseschop. Het meubilair bestond uit een tafel, vier stoelen, twee kafbedden met "toebehoren", een koetse met een "pluymebedde". Verder een kist en een "bruyne rechtbank" (aanrecht). Het tafelgerief bevatte vijf "taillieren" (borden), twee tinne plateelen, een waterpot, tinne schotels, een lamp in tin, twee zoutvaten, eenentwintig lepels in tin, zes vorken, een wijnlepel en een kroes. Het tafelgerief was geschat op 2 ponden 3 schellingen groot. Verder was er nog voor 6 schellingen 6 groten "gheleyersche plateelen", een deel borden, een kom en wat aardewerk. Het huishoudgerief bestond uit een kapmes, een strijkijzer, twee koperen emmers, een kandelaar en een koperen lamp.

De klederen en het linnen van de overleden smid werden geïnventariseerd: hij bezat een jupon (?), een casacque (overjas met wijde mouwen), een broek, een hoed, wat "daghcleeren", tien hemden, wat ondergoed in "goed en slechte staat" samen geschat op 4 ponden groot. Verder nog tien hemden, veertien

¹² Maurits Coornaert, a.w., p. 453.

¹³ Firmin Roose, Matthijs Barton, peerdesmid te Oostkerke, Rond de Poldertorens, jg. 11(1969), nr. 3, p. 99 - p.107.

¹⁴ Germain Vandepitte, Adriaen Van Nieuwmunster, peerdesmid op Eienbroeke, later op Dudzele, Rond de Poldertorens, jg. 15 (1973), nr. 4, p. 128 - 143.

mutsen, achttien "halfcleers" en twee lakens samen geschat op 4 ponden 18 schellingen 4 groten.

Omdat de echtgenoten geen huwelijkscontract hadden, werden de klederen en het linnen van de weduwe ook in de "staat van goed" opgenomen. Zij bezat een serge robe (kleed in licht gekeperde wollen stof), twee serge schabben (kielen), een blauwe keurs (bovenkleding) vier blauwe schorten, twee faillien (zwart zijden hoofd- of omslagdoek), een "lijffeken" samen geschat op 6 ponden 3 schellingen 6 groten.

Aan juwelen bezat het echtpaar een gouden knooping met een waarde van 1 pond 18 schellingen 6 groten en een "iserken met gouden hoofden" waarde 3 ponden 18 schellingen groot.

8.1. De smidse .

Het smidsgereedschap bestond uit: een "haenbil" (aambeeld) een waterbak, een blaasbalg, één "vijlstaecke" (toestel waartussen men de voorwerpen prangt, die men met de vijl wil bewerken), hamers en tangen. Een "travaille" (hoefstal) één "schapraai met meestergoed" (kastje met zalf en olie om zieke en gekwetste paarden te verzorgen). De smid fungeerde ook als dierenarts voor de paarden. Totale waarde van de uitrusting 10 ponden 10 schellingen groot. De voorraad materialen bestond uit : drie honderd pond (139kg) "bareel ende vierkant isere (ijzeren staven) tot 1 pond 7 schellingen grooten thondert comt tsamen 4 ponden 1 schelling groot". Een "schare met een schene" (ploegschaar, plat pijlvormig en snijdend ijzer, dat de aardschol onderaan losmaakt) waarde 1 pond 6 schellingen 8 groten. Verder vier honderd pond oud ijzer, een deel " prondelinge van schaeckels" (oude schakels van ploegen en/of wagens), vijftien paar hoefijzers en andere kleinigheden, waarde 5 ponden 6 schellingen 4 groten.

Voor het smidsvuur lagen er nog acht "hoet kolen" tot 8 schellingen het doet waarde 3 ponden 4 schellingen (1 doet= 172 liter X 8= 1376 l) ¹⁵

Niclaeys Lecouf kocht zijn bedrijfsmaterialen bij Sieur Pieter De Millecamp "coopman van isere binnen Brugge". Bij zijn overlijden was hij nog 28 ponden 11 schellingen 1 groten schuldig voor de leveringen van ijzer en "smedecoolen" van 30 januari tot 23 juni 1717.

In deze periode leverde Pieter De Millecamp voornamelijk plat ijzer, smidskolen en onderdelen voor ploegen. Het metaal werd gewogen in ponden (een pond= 4639 gram) en werd meestal aangerekend per pond of per "hondert" en verrekend in ponden (£) schellingen en penningen groten Vlaams courant ¹⁶. In het "ancien regime" rekende en stelde men te boek in ponden, schellingen en penningen groot, de muntstukken waren niet meer in gebruik. De muntomloop bestond uit diverse geldstukken in zilver, goud en koper, ieder met een verschillende waarde.

¹⁵ J. Mertens & P. Vandewalle, Metrologisch Vademecum voor Vlaanderen, Brugge 2003, p. 71 Kasselrij Brugse Vrije.

¹⁶ Paul Vandewalle (dr.). Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg. Oostende 1984. p.65, 1 pond (lb of £) = 20 schellingen , 1 schelling = 12 penningen.

De onderdelen voor de ploegen waren waarschijnlijk bestemd voor nieuwe ploegen, of vervangstukken voor versleten onderdelen. Op 30 januari kocht smid Niclaeys Lecouf "9 sticken plat iser" met een gewicht van 294 ponden (136 kg) aan 29 schellingen het "hondert"; dat kwam op 4 ponden 5 schellingen 3 groten, verder drie "rijsters"¹⁷ met een totaal gewicht van 66 ponden (30,61 kg), één "rijster" woog 22 pond (10,20 kg) en kostte 6 groten per pond, kostprijs 11 schellingen, ook één "sille"¹⁸ met een gewicht van 58 pond (26,90 kg), kostprijs 31 schellingen "thondert" dat kwam op 18 schellingen.

Terzelfder tijd liet hij drie "hoedt" (516 kg) smidskolen leveren aan 2 schellingen het hoet. De smidskolen werden geleverd per hoet (172 l) en aangerekend per hoet. De kolendrager kreeg 1 schelling voor zijn arbeid. In februari, april en juni leverde Pieter De Millecamp nog ijzerwaren en in april 4 hoet smidskolen aan 10 schellingen het hoet, omdat ze uit de "boye" (stapelplaats) kwamen, de laatste levering smidskolen gebeurde op 23 juni en bedroeg 8 hoet kolen "uyt het schip" aan 8 schellingen het hoet.

Alhoewel Niclaeys Lecouf op 17 maart overleed, liep de factuur met leveringen door tot 23 juni, waarschijnlijk was zijn opvolger Guillaume Breynaert reeds aan het werk, maar in dienst van de weduwe, alvorens zelf zelfstandig meester-smid te worden.

Er stonden de weduwe Lecouf nog schulden te betalen, namelijk voor de aankoop van een koe aan Jan Devos. De koe kostte 16 ponden groten Vlaams courant. Aan de weduwe van Philip Lecouf die winkelierster was "is men schuldig de somme van thien ponden groot over goederen gecocht dienende tot de smisse".

Niclaeys Lecouf pachtte in 1717 aan de bisschop van Brugge de "thiende" in de Zuidparadijshoek¹⁹ in Heist, voor 10 ponden 8 schellingen 4 groten. Zo vulde hij zijn inkomsten voor zijn levensonderhoud aan²⁰

9. De dorpsmolen.

De dorpsmolen van Heist stond in de 18de eeuw aan de zuidkant van het dorp achter de Evendijk (nu Marktstraat). De windmolen stond op de wal van de in de 16de eeuw vernielde zuidmolen en was waarschijnlijk rond 1608 opgericht. De molenwal was opgeworpen op een perceel cijnsgrond dat toebehoorde aan de Watering van Eiesluis.

¹⁷ Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal. Twaalfde druk (1995). Rijster (W-VI.) = riester: min of meer hol gebogen ijzeren plaat als deel van een ploeg dat de aarde omkeert en in de vore werpt, riester en schaar vormen het ploeglichaam, p. 2548.

¹⁸ Idem noot 12, p.102, sille = vroeger waarschijnlijk de hielplaat van een ploegschaar.

¹⁹ Jacques Larbouillat, Een kohier van de tiendverpachting te Heist anno 1774, Rond de Poldertorens, jg. 44 (2002), nr. 3, p. 88 - 97.

²⁰ RaB., Staat van goed Niclaeys Lecouff, 4de reeks, nr. 1034. Het document werd niet volledig afgewerkt, in bijlage enkele betalingsbewijzen.

De woning van de molenaar stond op de Evendijk, aan de westkant van de molen. Molenaar Christiaan Decoussemaecker bouwde in 1655, zonder de toelating van het waterschap, een huis op de dijk. Daarna kreeg hij het bebouwde perceel in cijnspacht.²¹

*De molen in Heyst
Edgard Auguin, Plages
Belges, IV : De Heyst –sur –
mer a la Frontière
Hollandaise, Paris 1899, p. 72*

In 1777 liet “Sieur Jan Baptist Liebaert” door landmeter J. Maelstaef een figuratieve kaart tekenen van de Evendijk, vanaf de molen van Uitkerke tot aan de Graaf Jansdijk. De dijk was opgedeeld in secties en percelen en aan verschillende personen verpacht. De landmeter vermeldt in de cartouche op de kaart, dat het huis en de hoveniershof van de molenaar te Heist cijnsgrond waren en dat de oppervlakte 44 roeden (6 aren 48 ca) bedroeg. De molenwal stond op een perceel van 38 1/2 roeden (5 aren 67 ca) dat was “aengetrocken” door de Watering van Eiesluis.²²

9.1 Molenaar Johannes Latomme.

Johannes Latomme zoon van Jacob en Joanne Blomme was afkomstig uit Lissewege en huwde in 1762 met Barbara Vercruysse, dochter van molenaar Cornelis Vercruysse en Livina Dhaenens.

Johannes en Barbara sloten een huwelijkscontract bij heer en meester Ignatius Bocxtael, pastoor in Heist op 30 januari 1762. Johannes was 26 jaar en Barbara 27 jaar.

²¹ Maurits Coornaert, Heist en de Eiesluis, p.413 - 414, p. 438.

²² Archief Zwinpolder, Arendstraat 34, Koolkerke, Caerte figuratief A° 1777, J. Maelstaef.

Het huwelijkscontract bedong dat de toekomstige bruidegom bij overlijden van de bruid, met of zonder kinderen uit het huwelijk geboren, al zijn klederen en linnen bleef behouden alsook al zijn gouden en zilveren juwelen. Bovendien kreeg hij de "beste koetse"²³ of bed met al het beddengoed. Hij mocht vrijblijvend de meubels van het sterfhuis overnemen volgens de geraamde waarde. De bruidegom kreeg uit het liggend geld 200 gulden, indien er geen kinderen waren.

De toekomstige bruid behield in bovenvermeld geval eveneens al haar klederen, linnen en juwelen. Bovendien behield zij als langstlevende, zonder kinderen, de volle eigendom van al de goederen van het sterfhuis ook van de toekomstige bruidegom, mits aan de erfgenamen van haar overleden man, eenmalig 5 ponden groot courant te betalen.

Jonge Heistse moeder met zogend kind.
(Edgard Auguin, *Les pecheurs Flamand*,
p. 70.)

mostaardpot, een tinnen- en een "steene kan", 13 stuks aardewerk, één tinnen schotel, een rasp. Verder vijf "stucken vleesch", één lantaren, één geweer en één handboog.

Op de zolder stonden twee manden, een vleesstande (kuip), een tafel met twee stoelen en lagen er twee "wercke sargien", lijnwaad en touwen.

Op 2 februari 1763 werd uit dit huwelijk een dochter geboren en kreeg de naam van haar grootmoeder Livina.

Het huwelijksgeluk van de jonge molenaar was van korte duur. Hij overleed te Heist op 13 juni 1766. Omdat Livina minderjarig was, werd David Latomme, broer van Johannes aangesteld als voogd "paterneel" en Pieter Boy als "gesworen medevoogd materneel".

Een staat van goed werd opgesteld van het molenaarshuisje op de Evendijk.

In de keuken was de haard voorzien van een haal, een haardijzer, tang, schup, blaaspijp, rooster en vleesvork. Het meubilair bestond uit een tafel, twaalf stoelen, drie banken, een spiegel, een kleerkast, een "rebbank"²³ en twee lampen. Aan de muur hingen één rek met 27 lepels en één rek met 25 vorken.

Het tafel en keukengerief bestond uit 38 stukken gleierwerk, "thee allam", een tinnen trempot, een koperen moor, een theebus, twee tinnen zoutvaten, een ijzeren braadpan, een

²³ Rebbank = lange smalle keukentafel vanonder voorzien van kastjes.

In de kelder noteerde men één "pulle met wat olie", een pot met wat boter, een ijzeren pot, vier aarde potten en "pateelen".

In de stal stond een kuip, boonstaken, een waskuip en lag er een hamer.

De klederen en het linnengoed van de overleden molenaar bestond uit : veertien hemden, twee halsdoeken, één slaaphemd, drie "casacken" of overjassen, drie vesten, vijf broeken, vier paar kousen, vier paar schoenen, één hoed, een paar laarzen en één snuifdoos. De klederen en het linnengoed werden geraamd op 12 ponden 1 schelling. Het linnengoed van het sterfhuis bestond uit : één paar lakens, twee kussenslopen, twee tafellakens, drie servetten, één rabat en een paar gordijnen. De geraamde waarde van het linnengoed bedroeg 1 pond 6 schellingen 8 groten. De luierkorf met de luiers en pisdoeken werden geraamd op 10 schellingen. De klederen en het linnengoed van het kind nam men niet op in de successie, met het akkoord van de voogden.

De totale waarde van het huisraad en de klederen van de overledene bedroeg 31 ponden 19 schellingen 4 groten.

De juwelen van Johannes Latomme bestonden uit een hoop zilveren knopen, één paar zilveren kousenbanden, zilveren gespen en één paar zilveren schoengespen. Alles werd gewogen en geraamd op 3 ponden 11 schellingen groten courant.

Het beschikbaar geld bedroeg 8 ponden 14 schellingen en 8 groten courant.

Weduwe Barbara Vercruysse telde ook de schuldenaars aan haar overleden echtgenoot samen. De "inschulden" bedroegen 3 ponden 7 schellingen en 6 groten. Deze waren niet ontvangen wegens het onvermogen van de debiteuren. Van de lopende schulden inde ze inmiddels 6 schellingen en 4 groten. Ze bracht ook in de successie, 7 ponden 16 schellingen 7 groten courant, het erfdeel dat Johannes Latomme had ontvangen bij het overlijden van zijn vader Jacob Latomme, volgens "den staet van 10 juli 1767".

Een molen was in deze periode zelden de eigendom van één persoon. De eigenaar van de "staende wercken"²⁴ van de Heistse standaard korenwindmolen, wordt niet vermeld in de "staat van goed."

Bij de huur van de molen moest Johannes Latomme de "drayende wercken" (bewegende delen) overnemen. De "drayende wercken" van de molen waren op 14 mei 1762 door Simoen Vande Walle "meester meulewercker" geschat op 86 ponden 10 schellingen groten courant. Johannes Latomme had bij zijn overlijden reeds 35 ponden groot afbetaald, zodat er nog een saldo van 51 ponden 10 schellingen groot te betalen bleef.

De "commeren ende lasten" of de passiva van de successie vermeldt meester Frans Van Daele, voor zijn "vijsijten" (bezoeken) en de levering van geneesmiddelen 17 schellingen groten courant.

Laurein Passchaert legde de overleden molenaar af en vroeg de begrafenis aan. Hij rekende daarvoor 1 pond 2 schellingen 4 groten aan. Simoen Degroote timmerde een doodskist voor 13 schellingen 4 groten courant.

²⁴ Germain Vandepitte, Windmolens en Molentaal, Rond de Poldertorens, 21 jg. (1979), nr.4, p.184 - 193. De auteur beschrijft de geschiedenis, de gebruiken in de molenaarswereld en geeft een beschrijving van de staende en draaiende werken van een molen uit 1763 en een overzicht van de molenterminologie.

Pastoor Ignatius Bocxtael, celebreerde "een middelbaeren dienst", las nog verschillende missen voor de zielezaligheid van de overleden molenaar en leverde ook al de kaarsen voor de totale som van 2 ponden 15 schellingen 4 groten courant. Koster François Vandermeiren inde voor zijn "costereele rechten" 1 pond 3 schellingen groten courant.

Herbergier Simoen Bouillon leverde voor de begrafenismaaltijd het bier en het "vleesch" en rekende daarvoor 2 ponden 7 schellingen 6 groten aan.

Molenaar Johannes Latomme was bij leven lid van de schuttersgilde. Pieter Amandels "hoofman van de oudemans gilde vanden heiligen ridder Sint Sebastiaan" ontving 10 schellingen groot courant "over doodtschuld vanden overledenen".

De totale baten van het sterfhuis bedroegen 87 ponden 7 schellingen 11 groten. De schulden 13 ponden 18 schellingen 6 groten. Dus 73 ponden 9 schellingen 4 groten meer baten dan schulden.

De weduwe van Johannes Latomme kreeg de helft, dochter Livina de andere helft, namelijk 36 ponden 14 schellingen 8 groten.²⁵

10. Hoeve de Respagne.

De hoeve de Respagne behoorde in de 18de eeuw tot de grote landbouwuitbatingen in Heist. De hoeve bevond zich ten oosten van de gewezen Pannendijk, nu Krommedijk genoemd en is te lokaliseren in de huidige Hulststraat en Heidebloemstraat²⁶.

Eigenaar van de hofstede was jonker Charles de Respagne. Deze laatste liet zijn financiële zaken beheren door zijn "ontvanger Veltganck".

10.1. Boer Joos Nieuwmunster.

Sedert 1688 tot aan zijn overlijden op 31 augustus 1707 pachtte Judocus Nieuwmunster, in de omgang Joos genoemd de hoeve. Joos Nieuwmunster, zoon van de gelijknamige Joos, stamde uit een vooraanstaande Heistse familie. Sedert 1648 waren de Nieuwmunsters regelmatig hoofdman in Heist. Joos Nieuwmunster was hoofdman van 1685 tot 1688 en O.L.Vrouwmeester van 1700 tot 1703. Joos Nieuwmunster was driemaal gehuwd. Uit zijn eerste huwelijk met Josijnke Kelle had hij één dochter Marie (°1664) en één zoon Bartholomeus. Marie Nieuwmunster was reeds overleden toen haar vader stierf en was gehuwd geweest met Louys Verbrugge, zij hadden één zoon Pieter die 12 jaar oud was. Bartholomeus Nieuwmunster was ook reeds overleden en had één zoon Maximiliaan die 14 jaar oud was bij het overlijden van zijn grootvader.

Uit zijn tweede huwelijk met Anna Maertens in 1691 had Joos Nieuwmunster één zoon Adriaen die 16 jaar was bij het overlijden van zijn vader. Anna Maertens overleed in 1693.

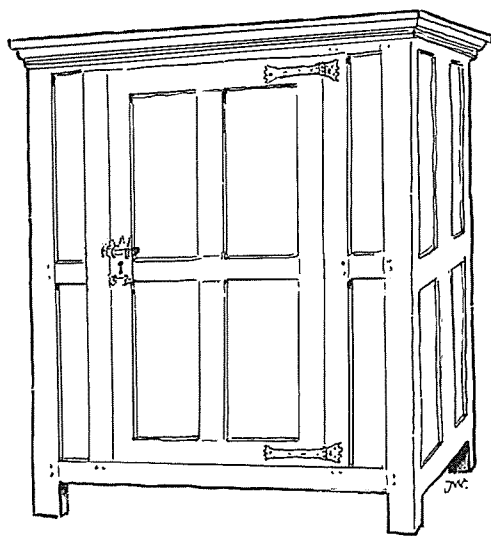
²⁵ RaB., Staat van goed Johannes Latomme, 2de reeks, nr. 5813.

²⁶ Maurits Coornaert, Heist en de Eiesluis, p. 450.

Uit zijn derde huwelijk met Maria Homa had Joos vijf kinderen, waarvan drie in leven bij zijn overlijden : Joos (°1696), Anna (°1704) en Pieternelle (°1707).

10.2. De woning en het meubilair.

De hoeve was een tamelijk grote constructie en bestond uit een keuken, een gang, een kamer met een kamerzolder, een kelder met een kelderzolder of voutekamer en een grote zolder. In de keuken was de haard voorzien van een ketelhaak met ketting, een brandijzer, twee braadroosters en een wafelijzer.

Schrapraai of voedselkast.

Twee alkoven.

Het meubilair bestond uit twee tafels, acht stoelen, twee banken, een "schapra" of voedselkast en twee alkoven met het beddengoed.

Bordenrek met een keuze van borden.

Tinnen lantaarn.

Op het rek stonden negenentwintig platen en zestien teljoren in aardewerk, vijf tinnen teljoren, twee tinnen schotels, twee tinnen kannen, twee zoutvaten, acht flessen, een vuurpan, twee flessen met olie, twee tinnen lantarens en een strijkijzer. Verder lag er in de keuken nog veertien pond (6,494 kg) vlas en garen.

Twee koperen vuurpannen. De pan werd met gloeiende houtskolen gevuld zodat men er het bed mee kon voorwarmen. (dr. Jozef Weyns, Het huisraad in de Vlaamse volkskunde, brochure uitgegeven door de Kredietbank N.V., 1974

In de kamer hing een boord in glas en stond één handboog met koker. Het meubilair bestond uit een bruine tafel en twee proviandkasten. Er stonden twee spinnewielen en een haspel²⁷, en lag er een bierboom. Een bierboom is een soort juk om biervaten en anderen lasten aan te dragen.

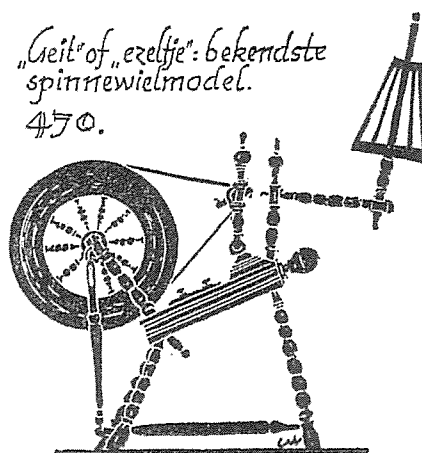
In de kelder stonden zesendertig melktelen, een "room cuype", vier kuipen met melk, één kuip en één pot boter. In de pekellag er varkensvlees, hing er koevlees en stond een pot met ingelegd varkensvlees en twee flessen olie.

In de gang van de hoeve stond de boterkarn met benodigdheden en op een rek bevonden zich drie ijzeren potten, twee houten emmers en een koperen ketel. In de gang hingen een gewoon paardenzadel en een vrouwenzadel.

Op de kelderzolder of voutekamer stonden drie houten alkoven, twee bedden, er lag timmergereedschap en twee koppels kapoenen en er stond een waskuip.

Op de grote zolder stond een handmolen en een "schrooback"²⁸ en lagen er zestien korenzakken, vitsen en vlas en een graanzeef.

Op de kamerzolder stonden zes vaten "roomsche boontjes", vier hoet²⁹ en zes vaten erwten. Een tafel met schragen.

Spinnewiel.

²⁷ haspel = houten constructie van door latten verbonden kruisspaken die kan ronddraaien, voor het tot strengen winden van garen van de klossen waarop het gesponnen is.

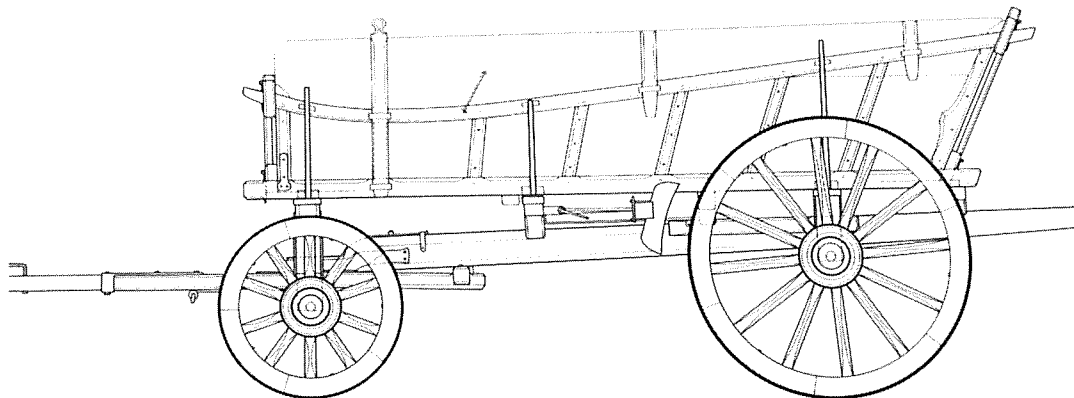
²⁸ Schrooback = schrooibak, bak waarin stro geschrooid wordt.

10.3. De stallen en aanhorigheden.

In de paardenstal waren er twee bedden met hun "toebehoorten" voor de knechten en stonden er zes paarden : één gesneden hengst die dertien jaar oud was, één merrie van vijf jaar met het harnachement, samen geschat op 25 ponden groot. Een zwarte merrie "met een sterre" die vijf jaar oud was, werd geschat op 20 ponden 5 schellingen 6 groten, één merrie "met een blesse", vijftien jaar oud werd geschat op 13 ponden 12 schellingen 6 groten. Een driejarige zwarte merrie werd geschat op 20 ponden 3 schellingen 4 groten en nog één gesneden zwarte hengst die drie jaar oud was, werd geprezen op 17 ponden 13 schellingen 4 groten.

In de koestal bevonden zich één stier, zes melkkoeien en drie kalfjes. De koeien werden per dier geschat tussen de 5 en de 9 ponden groot. De koestalzolder met de persen, het stro dat er op lag, één greep (meertandige vork), mesthaak en stalschop raamde men op 2 ponden 11 schellingen.

In het wagenkot stonden de beste "cadsantschen" wagen (huifkar) met de hoepels en de "wijte"(dekzeil) "soo hij ten ougste is gaende", deze wagen werd geraamd op 8 ponden groot. Een tweede "cadsantschen" wagen en een "bruwette" (=kruiwagen of werd toen daarmee een driewielkar bedoeld ?) werden samen geschat op 3 ponden 19 schellingen 2 groten.

*Huifkar of "cadsantsche wagen" waarmee de oogst werd binnen gehaald.
(2000 jaar Zwinstreek, p.99, Mappamundi Knokke, 1985).*

De beste ploeg met "arnasse" (het paardentuig) met de korte en de lange ketting en een slee werden geraamd op 5 ponden groot. Een tweede ploeg met "arnasse", een slede, een derde paardentuig en het mollebard, dat laatste diende om het land te effenen, werden samen geraamd op 5 ponden 6 schellingen 8 groten.

Twee houten eggen en een ijzeren eg kregen de waarde van 2 ponden 12 schellingen groot bij de schatting. De planken van het wagenkot met het "zolderken" waar wat tarwe, kaf en een deel "blockemmers" op stonden werden geschat op samen op 2 ponden 13 schellingen 4 groten.

²⁹ één hoet = 172 liter.

In het ovenkot stond een trog, een tafel, een bank, een "brauw halamke met syn toebehoorten" en lagen er twee kartelen samen geschat op 10 ponden 13 schellingen 10 groten.

Op het achterhof werd een zwart merrieveulen twee jaar oud geschat op 10 ponden 10 schellingen groot, twee andere veulens kregen een waarde van 13 ponden groot. Vijf drachtige schapen, één drachtige zeug, drie biggen en één beer (mannetjes varken) werden samen geprezen op 12 ponden 8 schellingen 4 groten. Negen koppels hennen en tweehonderd duiven werden samen geschat op 4 ponden 2 schellingen 4 groten. In een afzonderlijk kot zat nog één drachtige zeug die 3 ponden groot waard was.

10.4. De schuren en de voorraad.

De hoeve bezat een grote en een kleine schuur. In de grote schuur waren er zeventuizend schoven tarwe gestapeld en lag er een tarwe zeef, samen gewaardeerd op 58 ponden 12 schellingen 8 groten, ook vijfduizend schoven gerst, geraamd op 55 ponden groot en een stapel van twee duizend vierhonderd schoven haver en kruid samen geschat op 18 ponden 16 schellingen groot.

*West-Vlaamse schuur (uit Zuienkerke, nu in Bokrijk).
Dit type, met kleinere afmetingen, stond ook in Heist*

In de kleine schuur lagen er tweeduizend schoven tarwe, achthonderd schoven tarwestro, honderd schoven roggestro, vijfhonderd vijftig bundels vitsen en erwten en wat diltpersen. Dit alles samen geschat op 20 ponden 3 schellingen 6 groten.

Een gedeelte van de hoeve voorraad bevond zich over "de vaert", vermoedelijk de "Westkapelse watergang". Daar was een hoop van duizend negenhonderdvijftig schoven gerst en erwten opgeslagen voor een waarde van 10 ponden 6 schellingen 4 groten.

10.5. De schulden van Joos Nieuwmunster.

Bij de regeling van de nalatenschap van Joos Nieuwmunster werden de niet voldane schulden vereffend. Aan Adriaen Nieuwmunster, zoon uit het tweede huwelijk van Joos met Anna Maertens kwam 15 ponden 16 schellingen en 5 groten toe uit de nalatenschap van zijn moeder.

Aan jonker Charles de Respagne, eigenaar van de hoeve was de pachtsom sedert 1688 tot 1707 opgelopen tot 1146 ponden 12 schellingen en 2 groten, daarvan was door Joos Nieuwmunster 524 ponden 15 schellingen 2 groten voldaan, inbegrepen 22 ponden 12 schellingen en 2 groten schuldig aan Jan Zegers voor timmerwerken. Aldus bleef nog te betalen 621 ponden 17 schellingen groten. Weduwe Maria Homa voldeed intussen een gedeelte van deze schuld met de betaling van 47 ponden 14 schellingen 8 groten in speciën en een levering stro. Aan de ontvanger van jonker de Respagne, de heer Jacques Veltganck was nog een som te betalen van 348 ponden 10 schellingen 1 groten voor zijn voorschotten aan oorlogscontributie en de levering van twee jaren foerage voor het leger, die de pachter niet had voldaan.

Meester-timmerman Jan Zegers stond ook nog crediteur voor een assignatie van 16 ponden 16 schellingen 11 groten. Heer en meester Louys de Lampreel kreeg 19 ponden 5 schellingen groten voor achterstallige landpacht in Heist.

Jan Philips, ontvanger van de "prochie Heyst", eiste 286 ponden 3 schellingen 8 groten, de voldoening van drie jaren niet betaalde belasting op het bewerkte akkerland te Heist, voor een oppervlakte van 130 gemeten 1 lijn 44 roeden (57 ha 72 aren). Sieur François Reniers, ontvanger van de "prochie Knocke", eiste ook 14 ponden 9 schellingen 5 groten voor de niet voldane "ommestellinghe" van de jaren 1705, 1706 en 1707 voor het gebruik van 6 gemeten 52 roeden (2 ha 73 aren) akkerland te Knokke.

Voor de twee hoeveknechten Niclays Homa en Adriaen Termein beliep het dienstloon respectievelijk 8 ponden- en 5 ponden groot. Catherina Homa, de dienstmeid, kreeg 3 ponden groot uitbetaald.

Het honorarium van pastoor Nachtegael bedroeg 2 ponden groot voor de begrafenisdienst en koster Lucas Cassijn kreeg 1 pond 10 schellingen voor zijn "costereel recht" en het luiden van de doodsklok. Dat werd in rekening gebracht te laste van de erfgenamen en in het voordeel van de weduwe.

Het activa van de nalatenschap van Joos Nieuwmunster bedroeg 707 ponden 4 schellingen 9 groten, het passiva 724 ponden 11 schellingen 6 groten. Het tekort bedroeg dus 17 ponden 6 schellingen 9 groten. Dit tekort diende betaald te worden voor de helft door de erfgenamen indien zij de erfenis aanvaardden, de andere helft was te laste van de weduwe.

10.6. Boerin Maria Homa.

Weduwe Maria Homa, dochter van Niclaeys, liet een "staet ende inventaris" opstellen van het sterfhuis en hertrouwde op 13 februari 1708 met Jan Focquedey.

Maria Homa huwde voor het eerst in 1695 met "den eersaeme Joos Nieuwmunster". Op 22 december 1695 sloten zij een huwelijkscontract bij heer

en meester Franciscus Naechtegalee, pastoor in Heist. Het huwelijkscontract bedong dat de langstlevende, met of zonder kinderen uit het huwelijk geboren al zijn klederen en juwelen alsook het beste bed, behoorlijk gestoffeerd mocht behouden. Waren er geen kinderen dan kreeg de langstlevende nog een gift van 100 ponden groot Vlaams. De overgebleven goederen werden verdeeld volgens de gebruiken van het Brugse Vrije.

Joos Nieuwmunster en Maria Homa kochten in 1699 in de "prochie" Ettelgem bij Jabbeke, 5 gemeten 42 ½ roeden (2 ha 27 a. 37 ca) land, ook te Jabbeke verwierven ze 3 gemeten 2 lijnen 47 ½ roeden (1 ha 67 a. 20 ca) akkerland en bos. Het perceel te Ettelgem werd verpacht aan Jan Goens, het akkerland en bos te Jabbeke aan Marijn Clays. Beide pachters waren niet in staat hun pacht te betalen wegen hun insolventie.³⁰

10.7 Jan Focquedey, boer en hoofdman.

Jan Focquedey was ongeveer 22 jaar toen hij in 1708 met de veel oudere weduwe Maria Homa huwde. Hij deed een goede partij, boerin Maria Homa bezat de helft van het akkerland en bos gelegen te Ettelgem en te Jabbeke en de Respagnehoeve was een groot landbouwbedrijf. Uit het huwelijk met Maria Homa werd in 1709 een zoon, Joannes geboren. In de loop van 1711 werd Maria Homa doodziek en het was "J. Vande Vijvere chirurgien tot Westcapelle" die haar behandelde en de medicijnen leverde. Hij kwam verschillende malen op ziekenbezoek. Maria Homa overleed op 11 januari 1712.

Pastoor Alexius Joannes Vande Kynderen celebreerde de begrafenis en voor zijn "pastoreel recht int begraven en celebreren vande dienst" ontving hij 4 ponden 5 schellingen groot. Koster Jacob Gauweloose ontving voor zijn "costereel recht ende luyden tot de dienst vande overledene" 2 ponden 15 schellingen 10 groten. Bartholomeus van Cuyl leverde "neghen pont wasch" (4,175 kg) voor de kaarsen en rekende daarvoor 1 pond 10 schellingen groot. Hoofdman Jan Focquedey en de erfgenamen lieten "hondert lesende missen" celebreren door pastoor A.J. Vande Kynderen "tot lafenis vande ziele" van Maria Homa en betaalden daarvoor uit de "gemeene pennynghen" 5 ponden 16 schellingen 8 groten.

Omdat er nog minderjarige kinderen waren uit het vorig huwelijk van Maria Homa was hij verplicht een "staet ende inventaris" van het sterfhuis op te stellen.

De inboedel in de hoeve was sedert 1707 niet noemenswaardig gewijzigd. In de kamer hingen er nu enkele "cleyne schilderijen". De klederen van de overleden boerin werden geïnventariseerd. De garderobe van Maria Homa bestond uit: "drije blauwe schorten, een syde schorte, een paer serge³¹ mauwen (armbekleedsel), serge rocklijf (kledingsstuk dat het bovenlijf bedekt), serge robe (lang vrouwenkleed), negen neusdoeken (sjaals), twee craeghen (kragen)".

Verder waren er nog "twee roben, elf ellen (7,70 m) lijnwaet, ses paer slaeplakens, vijf vrouwehemden, en t'neghentig ellen (63 m) geblijckt (gebleekt)

³⁰ RaB., Staat van goed, Joos Nieuwmunster, 1ste reeks, nr. 5895.

³¹ Serge = gekeperde wollen stof.

lijnwaet". De klederen en het linnen werden samen geschat op 19 ponden 4 schellingen 4 groten.

Het dierenbestand op de hoeve bleef bijna ongewijzigd tussen 1707 en 1712.

Bij de vereffening van de nalatenschap van Joos Nieuwmunster, de eerste echtgenoot van Maria Homa op 28 april 1710, was het erfdeel van de 16-jarige Adriaen Nieuwmunster, 15 ponden 16 schellingen 5 groten, niet in onderpand gegeven op de Griffie van Wezen, maar met toestemming van de voogden besteed aan het levensonderhoud van Adriaen. Het tekort op de nalatenschap van Joos Nieuwmunster was ook niet aangezuiverd omdat de voogden van de wezen de erfenis niet hadden aanvaard. Dat werd nu terug in rekening gebracht.

Jan Philips ontvanger van de "prochie Heyst" ontving 96 ponden 7 schellingen 9 groten in de "ommestellinghe van 1711", voor het gebruik van 137 gemeten 2 lijnen 30 roeden vrij akkerland in Heist. . Zijn collega François Reniers, ontving 3 ponden groot voor het gebruik in datzelfde jaar van 6 gemeten 52 roeden vrijland in Knokke. Jan Focquedey en Maria Homa pachten ook 3 gemeten 1 lijn 17 roeden land in Lissewege. Alles samen bewerkten ze in 1711 ongeveer 146 gemeten 3 lijnen 99 roeden (65 ha 17 a 38 ca) akkerland.

Door de oorlogsomstandigheden was de achterstallige en de lopende pacht, inbegrepen de oorlogscontributie opgelopen tot 730 ponden 4 schellingen 3 groten. Dat bedrag was bij het overlijden van Maria Homa nog schuldig aan jonker Charles de Respagne, eigenaar van de hoeve en de erbij behorende landerijen.

Jan Focquedey was in 1712 hoofdman van Heist geworden en op 29 mei 1712 hertrouwd met Catherina De Wilde. Zijn eerste periode als hoofdman liep tot 1714. In 1716 werd hij gekozen als pointer tot in 1718.

De Spaanse Successieoorlog bracht voor hoofdman Jan Fockedey heel wat kopzorgen mee. Regelmatig kwamen rondzwervende groepen soldaten voedsel en geld eisen. De officieren uit het garnizoen van Sluis eisten ook allerlei leveringen. Zijn tweede mandaat als hoofdman liep van 1719 tot 1726. Op 4 januari 1720 moest hij de commandant van Sluis nog zoet houden met twee vette kapoenen, als nieuwjaarsgift om moeilijkheden te vermijden op zijn parochie. Bovendien drukten de betalingen van de intresten en aflossingen van de lopende leningen uit het begin van de eeuw zwaar op de plaatselijke bevolking.

De uitbating van zijn landbouwbedrijf eiste eveneens zijn aandacht.

Uit het huwelijk met Catherina De Wilde werden zes kinderen geboren: Pauwels (°1714), Franchois (°1716), Marie (°1718), Cornelis (°1722), Joanna-Catherina (°1725), Anna-Theresia (°1727). Jan Focquedey overleed te Heist op 4 januari 1729. Zijn weduwe Catherina De Wilde hertrouwde met Thomaes De Nauw tussen 1729 en 1731³².

³² RaB., Staat van goed, Maria Homa, 1ste reeks nr. 5422 en Joannes Focquedey (zoon van Maria Homa), 2de reeks nr. 5975. Met dank aan Jozef De Paep en Lode Fockedey voor de genealogische informatie.

11. De pastoor.

Een markante figuur in het 18de eeuwse Heist was de pastoor. Hij was de enige persoon die te Heist met "heer en meester" werd aangeschreven. De pastoor woonde in deze periode aan de zuidkant van het kerkhof op een perceel grond met een oppervlakte van 34 roeden (5 aren 01 ca.) dat was "betimmert met huysynghen toebehorende dese kercke ende wordt bewoondt door dheeren pastores".³³

Pastoor in 18de eeuwse ambtskledij.

De pastorie was een bescheiden woning met een paardenstal en opslagplaats. In augustus 1701 kreeg pastoor Franciscus Nachtegael een dragonder 43 dagen ingekwartierd, zijn paard werd elders ondergebracht, waarschijnlijk omdat de stal maar plaats bood voor één paard. De officieren van het eskadron eisten wel van de pastoor een hoet haver (198,56 l.) voor hun paarden. Pastoor Franciscus Nachtegael werd benoemd tot pastoor in Heist in 1690 en bleef er tot zijn overlijden in 1711. Hij kreeg van de bisschop de toelating om een pruik te dragen omwille van het gure weer aan de kust. Toen vanaf de tweede helft van de 17de eeuw de pruikenmode in bredere kringen furore maakte, werd het dragen van een pruik aan clerici enkel toegestaan om medische redenen³⁴. De pastorie had

logiesmogelijkheid, de paters predikanten en de bedelmonniken bleven er ieder jaar logeren bij hun jaarlijks bezoek. De plaatselijke overheid en de pastoor hadden veel waardering voor de dienstverlening van de Brugse paters Kapucijnen in Heist, jaarlijks schonken ze aan Anna Steenwerckers "geestelijke moeder van de Eerwaarde Paters Capucijnen" een gift van 1 pond groot.³⁵

³³ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 12.154, kerkrekening Heyst, A° 1704 - 1707, folio 26 verso.

³⁴ Michel Cloet, Boudewijn Janssens de Bisthoven en Robrecht Boudens, Het bisdom Brugge (1559 - 1984), p. 106, Uitgave Westvlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde, Brugge 1984.

³⁵ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3179, prochierekening Heyst A° 1714, folio 19 recto. Bij de paters Kapucijnen binnen Brugge vinden we de gezusters Anna Francesca (+ 5 april 1744) en Monica Steenwerckers (+ 2 maart 1749) als geestelijke moeders. De paters Kapucijnen beheerden hun zakelijke belangen niet zelf, maar door syndici en geestelijke vaders en moeders. Anna Steenwerckers schonk een gouden ketting, 8 ponden groot waard voor de

Om de jeugd aan te moedigen tot de christelijke lering kocht de pastoor op kosten van de belastingbetaler en met het akkoord van de lokale overheid, catechismus prijzen, die hij jaarlijks uitdeelde.³⁶

In 1559 kwam het bisdom Brugge tot stand. Heist viel onder de juridictie van de bisschop van Brugge en behoorde tot de dekenij van Damme. De deken was jaarlijks verplicht de parochies te bezoeken en een visitatieverslag te maken. In 1716 houdt deken Dominicus Galle visitatie te Heist, uit zijn verslag vernemen we dat er te Heist ongeveer 229 communicanten en 116 niet-communicanten zijn. De communicanten waren twaalf jaar of ouder en moesten hun paasplicht (biecht en communie) vervullen. De pastoor verrichtte volgende kerkelijke diensten : een mis op elke zon-en feestdag en drie gezongen missen in de week, namelijk op dinsdag ter ere van Sint-Antonius, op donderdag ter ere van het Heilig Sacrament en op vrijdag ter ere van het Heilig kruis. Daarbij kwamen nog enkele jaargetijden, zesentwintig gelezen missen en wekelijks viermaal lof (uitstelling van het H.Sacrament met gezangen), nl. op zondag, dinsdag, donderdag en vrijdag. Korte tijd later treffen de vicarissen een nieuwe regeling in verband met de vele kerkdiensten die de pastoor moet volbrengen : er blijven maar twaalf gezongen jaargetijden over en één mis op de feesten van het Heilig Sacrament, het Heilig Kruis, de Heilige Jacob, de Heilige Antonius en Sint-Elooi.

Na een tien jaar durend bestuur van 1706 tot 1716 door een vicariaat wordt in 1716 Hendrik Jozef van Susteren benoemd tot bisschop van Brugge, hij bezoekt Heist in 1717 en wordt getrakteerd in de pastorie op kosten van de belastingbetaler. Omdat hij de inkomsten van de kerk en de kerkgoederen ontvangt moet hij zorgen voor de kerk, de pastorie, de pastoor en andere kerkbedienaars. De pastoor van Heist krijgt van de bisschop een jaarlijkse pastorale competentie van 60 ponden groot.³⁷

Heer en meester Frans Vekemans bediende het herdersambt te Heist van 1724 tot 1741. Hij kreeg bovendien van het Heistse kerkbestuur in 1732 voor het opdragen van een wekelijkse mis ter ere van de Heilige Anna 2 schellingen groot per mis als ereloon. Voor het celebreren van de veertiendaagse mis voor het Heilig Sacrament en de wekelijkse gezongen mis voor het Heilig Kruis ontving hij hetzelfde ereloon per dienst.

De jaargetijden gefundeerd door Jacob Duvele in de 16de eeuw werden vergoed aan 10 schellingen groot per mis. De dertien andere jaargetijden brachten 6 schellingen op per prestatie. De pastoor zorgde zelf voor de miswijn en de hosties. Het kerkbestuur vergoede deze uitgaven voor een bedrag van 4 ponden groot per jaar.³⁸

Deken Reyelandt wijdde in 1764 een uitvoerig verslag aan de kerkbedienaars en het kerkgebouw. Pastoor Ignatius Bocxtaele, 54 jaar, was reeds 23 jaar erfelijk pastoor van de parochie Heist. Hij bediende het herdersambt te Heist

behoefden van de sacristie. (P. Hildebrand, De Kapucijnen in de Nederlanden en het Prinsdom Luik, deel V, p. 221 - 223, deel VIII, p. 333).

³⁶ RaB. ,Register Brugse Vrije, nr. 3177, prochierekening Heyst A° 1712, folio 15 recto.

³⁷ Jozef Van den Heuvel, Jacques Larbouillat, Leo Zaman, 1188 - 1998, Coudekerke-Heist, Parochieboek "Sint -Antonius" Heist-aan-zee., 1998, deel I, p. 31 - 32.

³⁸ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 12.157, kerkrekening Heyst A° 1732 - 33, folios 72 verso tot 74 verso.

van 1741 tot 1789 en overleed te Heist. Zijn zuster woonde bij hem in en deed het huishouden. Hij had geen onderpastoor en ontving van de bisschop een jaarlijkse vergoeding van 60 ponden groot en 3 ponden groot van het St.-Janshospitaal. Hij woonde, naar zijn zeggen gratis in een eerder bescheiden pastorie, het dak, de vloeren, de deuren en de oven vereisten wel enig herstelwerk.

De pastoor bezat 11 gemeten 198 roeden land (5 ha 15 aren 79 ca.) waarvoor hij 6 ponden groot pachtgeld ontving. De kerkfabriek betaalde hem voor twee gezongen missen per week jaarlijks 10 ponden 8 schellingen groot, voor 24 missen ter ere van het H.Sacrament 2 ponden 8 schellingen groot, 6

Pastoor in 18de eeuwse reiskledij. De afbeelding stelt een pastoor voor die terug komt na een reis, hij is vergezeld van een jonge knecht die zijn bagage draagt. (Met dank aan E.H. Kurt Priem, archivaris van het bisdom Brugge.)

schellingen groot voor drie gezongen missen ter ere van St.-Antonius, St.-Jacob en St.-Ellooï. Voor 16 jaargetijden ontving hij vanwege de Armendis 5 ponden 6 groten. Voor 11 jaargetijden met 12 lessen ontving hij een vergoeding van 3 ponden 18 schellingen en vanwege de stichting O.-L.-Vrouwmis ontving hij voor twee jaarmissen 1 pond groot. Voor zijn passiepreek kreeg hij een vergoeding van 1 pond groot.³⁹ De hoogmis werd op de zon-en feestdagen om 10 u gezongen, dan hield de pastoor een preek of een catechismusles voor de volwassenen. In de namiddag begonnen de vespers om 14 u. daarna volgde een catechismusles voor de kinderen.

Van driekoningen tot de Goede Week werden alle dagen van de week, behalve de zaterdagen de kinderen op de eerste communie voorbereid. In 1781 kreeg hij voor de drie pestmissen rond Pasen 15 schellingen groot.⁴⁰

Daarnaast had de pastoor nog een aantal administratieve taken. Zo was er het beheer van de kerk en armendisgoederen in samenwerking met de kerk- en dismeesters en een ontvanger. Hierdoor had de pastoor de supervisie over de kerkfabriek en over de armenzorg. De kerkfabriek bezat in Heist 206 gemeten (91 ha. 12 aren 78 ca.) landbouwgrond, de armendis 41 gemeten 168 roeden (18 ha.38 aren 46 ca.) land. In het dorp bezat de kerk ook verschillende percelen grond waar huisjes op stonden, waaronder de herberg "De Swaen". Het was ook de taak van de pastoor om de doop-, huwelijks- en

³⁹ Maurits Coornaert, Heist & de Eiesluis, p. 197 - 198.

⁴⁰ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3228, prochierekening A° 1781, niet genummerde bladzijden.

overlijdensregisters bij te houden. Hij stelde de huwelijkscontracten op omdat er geen notaris in Heist gevestigd was.

Elke pastoor beschikte over een jaarlijks vast inkomen en erelonen. Pastoor Ignatius Bocxtaele had een jaarlijks vast inkomen van ongeveer 93 ponden groot, dat was vrij behoorlijk voor de kleine parochie die Heist toen was en hij woonde ook gratis.

De nauwe samenwerking tussen de pastoor en de hoofdman, pointers en notabele parochianen komt regelmatig tot uiting in de betalingsposten van de rekeningen van de lokale overheid. Enkele voorbeelden: in 1737 kwamen de paters Karmelieten uit Brugge verschillende malen naar Heist "op versouck van de hoofdman, pointers en notabele prochianen" om de biecht te horen, te prediken en te helpen in de kerkelijke diensten op de hoog-en feestdagen, zij kregen daarvoor 4 ponden groot.⁴¹ In 1760 werden de paters Kapucijnen uit Brugge voor hetzelfde vergoed.⁴²

Tot voor enkele decennia beschreef men de godsdienstige houding van de brede volkslagen door te steunen op bespiegelingen, die vroegere auteurs in een diagnose van hun tijd ten beste gaven. Al moeten we ervan bewust blijven dat statistieken van praktijken geen onfeilbare barometers zijn voor de innerlijke geloofshouding van de christenen, toch blijft duidelijk dat feiten registreren voorafgaat aan de interpretatie ervan.

Gedurende de 18de eeuw lijkt het misverzuim vrij beperkt geweest te zijn; zo goed als nimmer vindt men daarover klachten. Om van de zondag de dag des Heren te maken diende ook het werk onderbroken te worden. De kerkelijke overheid had het evenwel moeilijk om het werkverbod te doen respecteren. De vastenbrief van Mgr. De Castillion van 1752 handelde bijna uitsluitend over de ontheiliging van de feestdagen. Hij klaagde niet over het misverzuim maar over het niet onderhouden van het rustgebod en het doorbrengen van de vrije tijd in de herberg.

Vooreerst mag men voor het bisdom Brugge aannemen wat doorgaat als het algemeen aanvaard beeld van de Oostenrijkse Nederlanden : halfweg de 18de eeuw werden de paasplicht, de mis op zon-en heiligdagen en de sacramentele verplichtingen vrij algemeen nagekomen. Uit verscheidene reisverhalen blijkt dat de Vlaamssprekende regio ca. 1770-1780 doorging als één van de meest katholieke gewesten van Europa.⁴³

12. De zeevisserij te Heist in de 18de eeuw.

De befaamde middeleeuwse zeevisserij van Heist was tenietgegaan met de godsdienstoorlog op het einde van de 16de eeuw. Vissersfamilies die sympathie hadden voor het Calvinisme waren gevlucht naar de Republiek van de Verenigde Provinciën.

⁴¹ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3202, prochierekening A° 1737, folio 34 verso.

⁴² RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3207, prochierekening A° 1761, folio 15 recto.

⁴³ zie noot 34, Het bisdom Brugge (1559 - 1984), Deel II, Het bisdom Brugge tijdens de 18de eeuw : Joris Van Eeghem, hoofdstuk III , de lekengemeenschap, p. 223, 225, 228, 233.

Hoofdman Bartholomeus Amandels noteerde in de volkstelling van 1748 geen enkele visser te Heist. Er werd wel occasioneel aan strandvisserij gedaan met kruinetten.

*Garnaalvisser met kruinet
(Edgard Auguin , Les
Pêcheurs Flamand,
p. 13)*

Tien jaar later, waarschijnlijk tussen 1757-1758, begint de zeevisserij opnieuw te Heist.⁴⁴ We kunnen het herbegin niet precies dateren, omdat de parochierekeningen van 1742 tot 1759 ontbreken, maar de "staat van goed" van visser Joannes Van Torre ondersteunt deze waarschijnlijkheid. De vloot bestaat uit drie Blankenbergse schuiten. In 1760 zijn er te Heist drie "stiermants": twee Blankenbergenaars Jacob Dewaey en zijn broer Jan en de Heistenaar Karel Desmidt, verder tien "maets" of matrozen: Nicolaas Geselle, Jacob Vallens, Cornelis Meysman, Pieter Vandemoere, Jan Latomme, Filip Devooght, Andries Homers, Joannes Vantorre, Jan Desmidt en Jan Brouckaert. Daar er te Heist geen georganiseerde visverkoop bestaat, smokkelen de Heistse vissers hun vangsten in Blankenberge binnen. De Heistse vis wordt er met de hulp van Blankenbergse vishandelaars met de lokale vis vermengd en verkocht. Dat lokte protest uit van vanwege de Blankenbergse vissersnering. Een octrooi uitgevaardigd op 12 februari 1763 erkende Heist als vrije vissersplaats. Het octrooi wordt in 1782 voor twintig jaar vernieuwd.⁴⁵

⁴⁴ Jacques Larbouillat, *Rond de Poldertorens*, jg XXXVIII, (1996), nr. 3, De nalatenschap van Joannes Van Torre, een Heistse visser A° 1768, p. 88.

⁴⁵ Ghislaine Van Rie, *De visvangst te Blankenberge en te Heist, (1713 - 1793)*, Eindverhandeling tot het bekomen van de graad van licentiate in de geschiedenis der Moderne Tijden, K.U. Leuven, Akademiejaraar 1964 - 1965, p. 4.

*De Heistse vissersvloot op het strand.
(Museum Sincfala Knokke-Heist"Lateur 027A)*

Het bedrijf van de vissers te Heist, werd door de lokale overheid belast in analogie met de landbouw. Een stuurman stond gelijk voor zijn jaarlijkse "pointinghe" als het bewerken van een $\frac{1}{2}$ gemet (22 aren 11,50 ca.) landbouwland, dit van een matroos met 100 roeden (14 aren 74 ca.) land.

Tussen 1763 en 1767 zijn de twee Blankenbergse "stiermans" de gebroeders Dewaey verdwenen en vervangen door Jan van Houtrijve en Andries Homers, deze laatste is afkomstig uit Ramskapelle. Het aantal vaartuigen en matrozen blijven ongewijzigd.

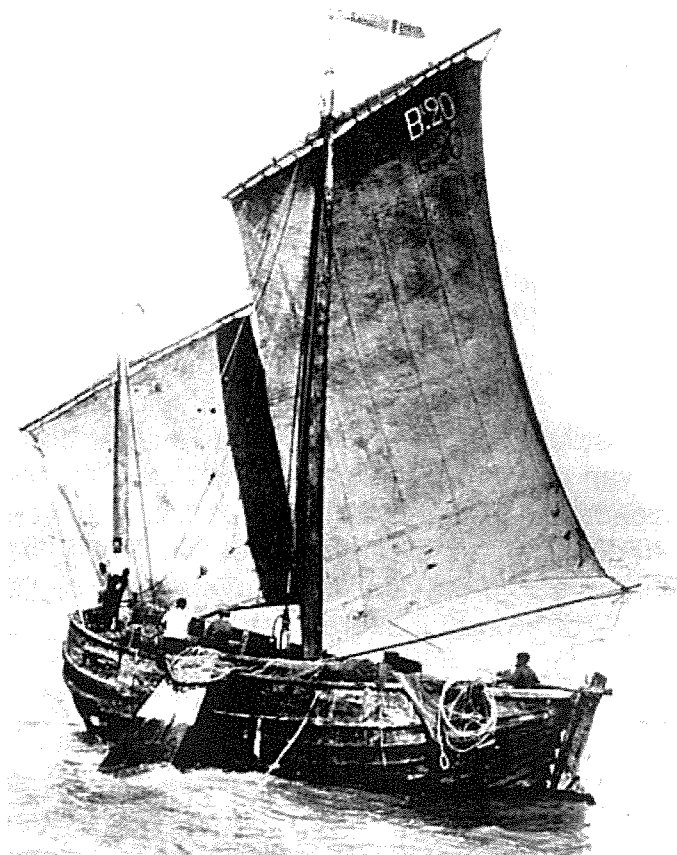
Vanaf 1768 tot 1791 worden de vissers niet meer nominatief vermeld in de parochierekeningen. De ontvanger noteerde de namen in een afzonderlijk handboek en registreerde in de rekeningen de globale ontvangsten van de visserij. Vanaf 1769 kunnen we de omvang van het vissersbedrijf te Heist alleen aflezen uit het aantal gemeten waarmee de gehele visserij gelijkgesteld werd. In de periode 1770-1780 kwamen er een paar schuiten bij. In 1780 bestaat de vloot uit 8 vaartuigen. De bemanning uit 4 à 5 man. Er ontbreken parochierekeningen tussen 1788 en 1791. In 1792 telt de vloot 10 schuiten. De ontvanger noteerde terug nominatief 10 "stiermans" en 29 "maets" of matrozen.⁴⁶ De rekening van 1793 vermeldt maar 4 stuurlieden en 12 matrozen.

⁴⁶ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3234, prochiekenig Heyst A° 1792, folio 9 recto - 10 verso.

Waarschijnlijk was de annexatie van ons land bij Frankrijk, de oorzaak van deze terugval in de Heistse zeevisserij.

12.1. De "Neeringhe van de Visscherie tot Blankenberghe"

Er zijn aanwijzingen dat vóór het herbeginnen van de zeevisserij te Heist ca.1758, jonge Heistenaars en jongeren uit Lissewege, Wenduine, Ramskapelle en andere dorpen uit de omtrek in de Blankenbergse visserij willen aanmonsteren als laver om vervolgens maat en zelfs stuurman te worden.

Blankenbergse schuit in volle zee

In Blankenberge waakt de Vissersgilde of nering streng op de toepassing van haar reglement. De reder en visser mag zijn beroep slechts uitoefenen als hij bij de nering aangesloten is. Hij moet eerst het inschrijvingsgeld betalen. Volgens het reglement van 1696 is iedere stuurman, maat (matroos) en laver (leerjongen), 1 pond groot 2 schelling schuldig, nl. 1 pond voor de nering en 2 schelling voor de thesaurier en griffier. De reder en de schrijver wordt 2 pond groot aangerekend met het toemaatje voor de griffier. Is iemand tezelfdertijd reder en schrijver of reder en stuurman of schrijver en stuurman, dan wordt slechts 2 pond gevraagd.

In de eerste helft van de 18de eeuw blijft dit tarief voor de stuurman, maat, reder en

schrijver ongewijzigd. De nering verandert het bedrag dat de laver moet betalen, onafhankelijk van de beslissingen van de regering. Dit gebeurt ten nadele van de niet Blankenbergenaars en de niet visserskinderen. De vissersnering wil haar Blankenbergse leden beschermen door de vreemden er buiten te houden. Een middel daartoe is, de vreemden het leerjongenschap te beletten. Vooraleer stuurman of maat te worden moet men eerst laver (leerjongen) zijn geweest. Als vreemden niet als laver worden aangenomen kunnen zij geen maat of stuurman worden, zodat de vissersnering een gesloten karakter krijgt. De vissersnering houdt jaarlijks een tarwebedeling voor haar leden en beschikt daartoe niet altijd over het nodige geld. Tegen een hoge som laat zij dan niet Blankenbergenaars en niet visserskinderen toe om laver te worden.

In de jaren 1720-1730 wordt van de lavers die geen visserskinderen zijn 10 pond groot geëist en van de vreemden 16 pond 13 schelling en 4 groten. Dat bedrag blijft tot 1733 ongewijzigd. Als er in 1736 voldoende geld voor de tarwebedeling is, vervallen de 10 pond gr., die men de niet-visserskinderen vroeg en verbiedt men aan de vreemden om als laver te varen. Deze handelswijze van de nering wekt ontevredenheid bij sommige van haar leden. Menig reder of stuurman heeft een ver familielid als laver in dienst genomen en daarvoor een hoge prijs betaald. Als hij verneemt dat hij een tijd later hetzelfde voor veel minder geld kan bekomen, gaat hij bij de nering zijn geld terug eisen. Het komt zover dat de regering in 1737 verplicht is in te grijpen. Zij verbiedt het vissersgilde op eigen initiatief belastingen te heffen, zodat aan de willekeur een einde wordt gesteld. De regering heeft geen bezwaar dat de Vissersnering een onderscheid maakt tussen Blankenbergenaars en vreemden. Tussen 1731 en 1753 brengt de nering het tarief voor de Blankenbergse stuurman, reders, maats, schrijvers en lavers op 1 pond groot en voor degenen die niet in de stad wonen op 2 pond groot. Die belasting blijft onveranderd tot in 1767, wanneer de vreemden 3 pond en de stedelingen 2 pond moeten betalen. De nering regelt alles naar eigen zin, in 1768 rekent zij, zonder onderscheid te maken tussen stuurman, maats, schrijvers en lavers, 3 pond groot aan de vreemden en 1 pond aan de Blankenbergenaars. Dit tarief is in 1774 nog onveranderd.

Eens het lidgeld aan de nering betaald, mag voor de visvangst uitgevaren worden. Op de gevangen vis hoort ook belastingen te worden betaald. Tussen 1731 en 1753 betalen de reders, de stuurman en de maats 10 stuivers per pond gr. aan de nering op de opbrengst van de vis die ze hebben gevangen. De vis door de lavers gevangen wordt afzonderlijk opgetekend, door een "schrijver van de lavers". Dit ambt wordt verhuurd door de nering aan de meest biedende. De belasting bedraagt 2 stuivers per pond gr. op de vis van de lavers en voor de schrijver 4 stuivers voor zijn taak. In 1756 wordt dit bedrag samen op 8 stuivers per pond gr. gebracht voor de vis met het laversnet gevangen. De vis welke de vissers bij gelegenheid te Oostende, Sluis, Middelburg en Vlissingen verkopen wordt ook door de nering belast.⁴⁷

De bemanning is verplicht om bij elke overtreding van het reglement boeten te betalen aan de nering. De meest voorkomende gevallen zijn : meer netten uitzetten dan geoorloofd is, het gebruik van netten met te grote mazen, gaan vissen met netten die op dat ogenblik niet toegelaten zijn. Het was de Blankenbergse vissers streng verboden op zon- en heiligdagen uit te varen om te gaan vissen,⁴⁸ alle beslissingen genomen door de "Eed" of bestuur van de vissersnering dienden opgevolgd te worden.

12.2. De "mande van pater Pieter"

Gedurende de oorlog tussen Filips II en Elizabeth van Engeland in het laatste kwart van de 16de eeuw, beschouwden de Engelsen de Vlaamse vissers als onderdanen van Spanje. Talrijke vissersschuiten met hun bemanning werden door de Engelse vloot gekaapt en naar Engeland gevoerd waar de bemanning

⁴⁷ Ghislaine Van Rie, a.w., p. 41 - p. 47.

⁴⁸ Ghislaine Van Rie, a.w., p. 51.

in gevangenschap werd gehouden. De achtergebleven huisgezinnen leden daardoor grote armoede. De Blankenbergse Vissersnering wendde zich tot de Engelse paters Kartuizers van Nieuwpoort, om te bemiddelen met hun ordebroeders in Engeland om de gevangenen los te kopen. De paters moesten hiervoor herhaaldelijk naar Engeland reizen, wat hen veel geld kostte. De Vissersnering ging een akkoord aan met de paters Kartuizers om "ten eeuwige dage" van elke schuit na iedere vangst een zekere hoeveelheid vis te schenken aan het klooster, in ruil voor hun bemiddeling om de gevangen genomen vissers uit de handen van de Engelse kapers vrij te kopen. Iedere stuurman was daar verantwoordelijk voor en de vissers moesten daartoe een deel van hun winst aan de nering afstaan. Om zelf die vis niet te moeten ophalen, verhuurt het klooster dit recht aan de Blankenbergse Vissersnering met een pacht van drie, zes tot negen jaar. De nering sloeg er zelf winst uit en een lid van "de Eed" bracht de verschuldigde som naar de zaakgelastigde van het klooster.

De hele 17de en 18de eeuw door betaalden de vissers regelmatig hun deel in de "mande van pater Pieter". In 1774 zijn zij plots van mening dat ze nu reeds lang genoeg hebben betaald. Zij weigeren "de mande" bij kanunnik De Blauwe te Brugge te gaan betalen en een nieuwe pacht aan te gaan. De Kartuizers zijn het hier niet mee eens, de overeenkomst gold immers "ten eeuwige dage". Ze leggen een klacht neer bij Keizerin Maria-Theresia, die de zaak door de Raad van Vlaanderen laat beslechten. De paters krijgen gelijk en verkrijgen de goedkeuring van hun vraag met terugwerkende kracht, zodat de Vissersnering de "mande" moet blijven betalen.

In de eerste helft van de 18de eeuw hebben de Kartuizers het nogal druk gehad met het verlossen van gevangen genomen vissers. Ondanks hun inspanningen duurde het soms nog lang vooraleer deze op vrije voet komen en terug voor het levensonderhoud van hun gezin kunnen instaan. De vissers zijn met dit traag verloop niet erg ingenomen.

In de tweede helft van de eeuw is de nering van mening dat zijzelf de nodige stappen bij de gezant van het betrokken land kan doen om te bemiddelen om de vissers uit hun gevangenschap vrij te kopen.⁴⁹

12.3. De dienstverlening van de Blankenbergse Vissersnering

De belangrijkste taak van de Vissersnering was de belangen van de vissers verdedigen bij de regering. De door haar gevraagde gunsten bezorgden de vissers verschillende voordelen.

De vissers aanvaardden dat de nering daartoe financiële middelen nodig had. De opbrengsten van het inschrijvingsgeld en de diverse belastingen stelden de nering in staat om de vissers bij werkongevallen te verzekeren en de grote risico's welke het beroep meebrengen te verminderen. De nering betaalt de dokter en de medicamenten van gekwetste vissers. Vermiste vissersvaartuigen worden gezocht op de stranden en in de naburige vissersplaatsen. Vermits de vissers niet ver in zee gaan, spoelen de lijken vaak aan. Zij worden opgehaald om waardig begraven te worden en de families ingelicht.

⁴⁹ Ghislaine Van Rie, a.w., p. 47 - p. 50.

In de winter koopt de Vissersnering jaarlijks tarwe om het onder zijn leden uit te delen. Voor de aankoop van het graan worden de pastoors van de nabijgelegen dorpen van de aanbesteding ingelicht. Het geleverde graan wordt door de nering zowel aan de arme als aan de rijke leden van Blankenberge uitgedeeld.

De tarwebedeling is in 1709 begonnen. In de beginperiode wordt voor die uitgave het overschot van het ganse inkomen van de nering gebruikt. In 1737 wordt het inschrijvingsgeld van de niet Blankenbergse vissers samen met het overschot gebruikt voor hetzelfde doel. Omstreeks 1757 worden enkel de tien stuivers te ponde op de al te Blankenberge verkochte vis voor de tarwebedeling gebruikt. Deze belasting die speciaal voor de wintertarwevoorziening is voorbehouden, wordt om de veertien dagen van het inkomen van de visser afgehouden.

De nering helpt de vissers en hun gezinnen, ze laat ook geen gelegenheid voorbijgaan om haar leden te trakteren. Er wordt drank geschonken bij de graanuitdeling, bij het omhalen van "de mande van pater Pieter" en van de vis voor de paters Recolleten in Blankenberge.

Bij de verandering van "de eed", om de drie jaar, wordt met alle leden gefeest en mag tot 50 pond groot worden verteerd. Samenkomsten zijn er op 1 mei, op tweede Pinksterdag, op Sint Maarten (11 nov.), en op nieuwjaar, de nering betaalt telkens het gelag. Op kosten van de nering worden ook talrijke processies gehouden en door de leden opgeluisterd, met daarna voor de deelnemers een traktatie.⁵⁰

12.4. Rivaliteit tussen Blankenbergse en Heistse vissers

Vissers afkomstig uit Heist, Lissewege, Wenduine, Ramskapelle en andere dorpen, die "om den brode" willen aanmonteren op de Blankenbergse zeevisserijvloot, zijn vermoedelijk het protectionisme, de discriminatie, de diverse belastingen en strikte regelgeving van de Blankenbergse Vissersnering beu.

Zij vestigen zich in Heist en varen voortaan uit vanop het Heistse strand waar ze ook aanmeren. In 1760 bestaat de Heistse vissersvloot uit drie platbodems "schuiten van het Blankenbergse type". Wegens hun primitieve uitrusting beperken ze zich tot de verse visvangst.

Voor de visverkoop bouwen ze een huisje aan de grens van Blankenberge op het gebied van het Brugse Vrije. Het is de bedoeling om kooplieden van die druk bezochte stad te lokken. Inmiddels hebben ze langs de magistraat van het Brugse Vrije om, van de regering in 1763 een octrooi verkregen dat Heist erkent als vrije vissersplaats en ook de toelating om te Blankenberge en op andere plaatsen te verkopen. De Heistenaars maken dankbaar gebruik van de toelating en voeren hun vis met paard en kar naar Blankenberge. De verkoop te Blankenberge bezorgt de Heistse vissers moeilijkheden met de vissersgilde van deze stad. In 1786 werden een paar vissers aangehouden door B. van Windekens, baljuw van Blankenberge, en opgesloten in de gevangenis. Het Brugse Vrije betaalde aan de baljuw 12 ponden groot "over het loslaeten van

⁵⁰ Ghislaine Van Rie, a.w., p. 54 - p. 61.

verscheyden aerne visschers van Heyst uyt de gevangnisse tot Blankenberge”⁵¹.

De onenigheid tussen de Blankenbergse en Heistse vissers bereikt terug een hoogtepunt in 1790. De vissers van Blankenberge richtten een klacht tot de deken en eed (bestuur) van de “vrije visscherije der stede en port van Blankenberge”, die de klacht overmaakt aan de Staten van Vlaanderen.

In hun rekest beklagen ze zich hoe sedert jaren de zeevissers van Heist dagelijks hun vis komen verkopen in Blankenberge. Te Heist varen ze uit op zon- en heiligdagen wat te Blankenberge verboden is. Vooral in de zomer komen ze hun vis verkopen op zaterdag, de zondag en de maandag, wanneer de Blankenbergse vissers niet mogen uitvaren. De Heistse vis wordt dan gekocht door Blankenbergse “facteurs” en kooplieden, die reeds geriefd zijn wanneer de Blankenbergse vissers uit zee komen. De aanvoer van vis uit Heist doet de prijs dalen van het Blankenbergse aanbod, omdat de vissers van Heist vroeger op de markt zijn dan deze van Blankenberge. De vissers uit Heist moeten geen rechten betalen, terwijl deze uit Blankenberge voor iedere “schuyte” vijftien gulden moeten betalen. Ze vragen aan de Staten van Vlaanderen dat de vissers van Heist ook zouden moeten “schuytegeld” betalen, ofwel dat deze uit Blankenberge daarvan zouden ontslagen worden en dat de verkoop van vis uit Heist te Blankenberge zou verboden worden. De Blankenbergse Vissersnering wil hen, net als die van Blankenberge, 10 stuivers per pond groot doen betalen op al de vis die ze verkopen.

Na beraad ontslaat de Raad van Financiën de Heistse vissers van deze belasting, omdat de Blankenbergse Vissersnering dit geld voor het kopen van wintertarwe voor haar leden gebruikt en de Heistse vissers daarmee niets te maken hebben.⁵²

Een tweede klacht van de Blankenbergse Vissersnering bij de Staten van Vlaanderen, drong opnieuw aan op een verbod voor de verkoop van vis uit Heist te Blankenberge.

Beide klachten werden door de Staten van Vlaanderen overgemaakt aan de magistraat van het Brugse Vrije, waaronder de parochie Heist ressorteerde.

Het Brugse Vrije maakte op 24 maart 1790 de zaak voor advies over aan de vissers van Heist en op 5 mei 1790 zond het Brugse Vrije het antwoord aan de Staten van Vlaanderen.

De vissers van Heist hadden op 17 augustus 1782 een vernieuwing van het octrooi van 1763 bekomen voor de zeevisserij, dat liep over twintig jaar en 150 gulden had gekost. In het antwoord stond verder “dat men de liberteyt toegestaen aen de visschers van Heyst niet en kan benemen”, zonder de totale ondergang van hun visserij. De “prochie van Heyst” is ook niet groot genoeg zodat er daar kooplieden zich zouden vestigen. Bovendien is de weg van Heist naar Brugge voor een stuk niet bruikbaar. Er werd wel aan de vissers van Heist verboden op zon- en heiligdagen in zee te steken. De berijder (gerechtsdienaer) van het Ambacht Lissewege werd belast deze zaak in het oog te houden.

⁵¹ Maurits Coornaert, a.w. p. 193 - 194 .

⁵² Ghislaine Van Rie, a.w., p.17 - 18.

Het geschil had geen verder gevolg voor de vissers van Heist. Deze laatsten zonden een brief naar de magistraat van het Brugse Vrije, om te bedanken voor de tussenkomst bij de Staten van Vlaanderen.

De brief was ondertekend door vijf Heistse stuurlieden, vier handtekeningen en één merk van iemand die niet kon schrijven: Franciscus Vandemoere, Joannes Vandemoere, Jacobus Savels, Andries Homers en Francoys Degroote. Deze laatste zette een merk.⁵³

13. Enkele Heistse vissers en hun familie in de 18de eeuw

13.1. Egidius Vantorre.⁵⁴

Hoewel Egidius Vantorre geen visser was, verdient hij onze aandacht. Hij is immers de stamvader van een talrijk nageslacht met veel vissers in Heist.

Egidius Vantorre, in de omgang Gillis genaamd, werd geboren in Lissewege in 1670 en huwde aldaar met Janneke Froidure. Zij overleed in Lissewege op 20 oktober 1702. Gillis hertrouwde hetzelfde jaar met Martine Hidde.

Gillis Vantorre verhuisde met zijn gezin vanuit Lissewege naar Heist in 1705. Hij pachtte een verlaten hofstede, eigendom van jonkheer Vansteenbergh, die de plaatselijke overheid "aangetrokken" had tot profijt van de "parochie". Bij de hoeve behoorde 33 gemeten 2 lijnen en 56 roeden (14 ha 97 aren 55 ca) braakliggend landbouwland waarvoor Gillis het "watergeschet" voor de jaren 1705 en 1706 onmiddellijk aan de Watering van Eiesluis moest betalen.

Het geld voor de herstellingskosten van de hoeve mocht Gillis voorschieten. Jacques Dudon, strodekker werkte drie dagen en half om het rieten dak van de hoeve te herstellen. Daartoe leverde hij 425 bonden "gley" of dekriet, sparren, houten latten, nagels en wissen. De timmerman en zijn knecht werkten ook aan het dak. Pauwels Witgeer leverde stenen, metselde een oven en herstelde de kelder.

De herstellingskosten van de hoeve bedroegen 7 ponden 4 schellingen 8 groten. Het watergeschet voor 1705 bedroeg 7 ponden 12 schellingen 5 groten. Gillis Vantorre kreeg 14 ponden 17 schellingen 1 grote terugbetaald van Jan Philips, ontvanger van de "prochie Heyst".⁵⁵

Het was oorlog en in 1706 leverde Gillis "een coppel vette capoenen" (gesneden hanen) voor generaal Spar, waarvoor hij 11 schellingen 6 groten kreeg. Het "watergeschet" in 1705 vooraf betaald voor het jaar 1706 kreeg Gillis terug betaald: 10 ponden 7 schellingen 5 groten⁵⁶. In 1712 ontving hij 18 schellingen schadevergoeding van het Brugse Vrije voor de overstromingen

⁵³ Jos De Smet (dr.) Het herbeginnen van de zeevisserij te Heist 1782 - 1790, Rond de Poldertorens, jg. VI (1964), nr. 4, p. 109 - 113.

Rab., Register Brugse Vrije, nr. 3234, prochie rekening Heyst A° 1792, folio 9 recto.

⁵⁴ Met dank aan Jozef & Cecile Couwijzer - Dewilde en Jozef De Paep voor de genealogische informatie. Wij schrijven de familienaam Vantorre aaneen voor de gelijkvormigheid.

⁵⁵ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3175, prochie rekening Heyst, A° 1705, folio 60 recto - verso, folio 61 recto - verso, folio 62 recto

⁵⁶ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 3176, parochierekening Heyst A° 1706, folio 52 recto.

door zeewater in de jaren 1708 en 1709 van 3 gemeten (1 ha 32 aren 71 ca) landbouwland, als gevolg van de oorlogsomstandigheden.

*Kleine West-Vlaamse hoeve in leem anno 1735, (uit Loppem, nu in Bokrijk)
dergelijke boerderijtjes stonden er ook in Heist*

Na een leven van veel labeur en tegenslagen overleed Gillis Vantorre na ziekte op 28 juli 1721, hij was 51 jaar.

Zijn weduwe Martine Hidde laat een "staet ende inventaris van alle meubilaire goederen, baeten ende crediten mitsgaeders de commeren"⁵⁷ opstellen. Uit zijn eerste huwelijk met Janneke Froidure zijn nog drie kinderen in leven: Jan, Adriaen en Farijnke, die erfgenamen van hun vader zijn. Uit zijn tweede huwelijk zijn er Algeronde (18 jaar) en Emmanuel (15 jaar), die minderjarig en ook erfgenamen zijn. Jan Vantorre fungeert als voogd paterneel voor zijn halfzus en halfbroeder, Karel Van Borme zwager van Martine Hidde fungeert als voogd materneel. Farijnke Vantorre is gehuwd met Mathijs Maseelis.

Gillis Vantorre en Martine Hidde sluiten voor hun huwelijk in 1702 een huwelijkscontract bij "Sieur Jacob Allaerdij, notaris publicq resideerende binnen de prochie van Lisseweghe". Gillis neemt twee vrienden als getuigen, Pieter Vantorre en Pieter Amandels. Martine werd geassisteerd door Michiel Discijnter.

De voornaamste voorwaarden uit het huwelijkscontract bepaalden dat : de langst levende al zijn klederen, juwelen en ook het beste bed uit de woning behield. De echtgenoot krijgt 18 ponden groot als hij de langstlevende is, de echtgenote krijgt als langstlevende 25 ponden groot Vlaams als "duarie conventioneel" (huwelijksgift). De overblijvende bezittingen worden verdeeld volgens de wetten en gebruiken van het "landt vanden Vrijen".

Uit de staat van goed blijkt dat op het ogenblik van het overlijden van Gillis Vantorre, het echtpaar de hoeve van jonker Vansteenberghelaten hebben

⁵⁷ RaB., Staat van goed Gillis Vantorre, 2de reeks, nr. 9333.

en nu wonen in een klein lemen huisje met een schuurtje dat heel slecht bedekt was. Leonard Meijsman, beëdigd schatter evalueerde het op 4 ponden 15 schellingen groot. Het alleenstaand ovenkot kreeg een waarde van 2 ponden 10 schellingen groot. Het huisje stond op cijnsgrond dat toebehoorde aan Cornelis Cnockaert, aan wie het echtpaar nog 7 ponden groot achterstallige cijnspacht schuldig was.

Weduwe Martine Hidde zit er financieel slecht voor, zij verklaart dat op 4 augustus 1721 alle meubelen en huisraad door de "stockhouder" van Dudzele en Lissewege ambacht bij opbod werden verkocht voor de som van 32 ponden 11 schellingen 1 groot, waarvan bewijs het biljet getekend door de "stockhouder" of openbare beëdigde verkoper.

Gillis Vantorre bewerkte te Heist nog 5 gemeten 2 lijnen 65 roeden land, in Lissewege 3 gemeten 99 roeden land, samen was dat 8 gemeten 2 lijnen 164 roeden (4 ha 7 aren 55 ca) landbouwland.

Bij "Sieur Jan Philips" ontvanger van de "prochie Heyst" stond hij in het krijt voor "landt ende prochie kosten" voor de jaren 1719, 1720 en 1721 voor een bedrag van 12 ponden 13 schellingen 0,5 grooten Vlaams. Aan de ontvanger van Lissewege was hij ook 5 ponden groot "landt ende prochie kosten" schuldig voor 1720 en 1721. Gillis bezat wel een weide met 4 gemeten (1ha 76 aren 94 ca) maaigras, geschat op 1 pond groot en ook elf koppels eenden, drie hennen en een haan samen geprezen op 13 schellingen groot.

Aan de eigenaar van de landerijen (Sr. Martijn, familienaam beschadigd in het document) was hij verschillende jaren achterstallige landpacht schuldig: 14 ponden 13 schellingen 1 grote. Bij de ontvanger van de "Watering van Eyensluis" stond Gillis voor 15 schellingen 10 groten debiteur, het restant van twee jaren waterschapsbelasting.

Op de weide van Cornelis Aernouts liet Gillis vijf schapen en twee vaarzen grazen, daarvoor was hij 2 ponden 6 schellingen en 2 groten schuldig en bij Niclays Seghers liep één vaars in de weide waarvoor hij 10 schellingen 4 groten schuldig was.

Gillis Vantorre was ziek voor hij overleed en meester Jacques Bert "vrijmeester chirursin ter prochie van Lissewege" kwam herhaalde keren op ziekbezoek en leverde ook de medicijnen. Het honorarium bedroeg 1 pond 1 schelling groot. Na zijn overlijden werd Gillis afgelegd door Joos Hillebrant en gekist door timmerman Thomas Vandenbussche. De doodskist kostte 8 schellingen 2 groten.

De begrafenis gebeurde met de "minsten dienst". De koster luidde de doodsklok, groef het graf en deelde het offer uit. Frans Reubens leverde een kruis voor op het graf voor de prijs van 1 pond 3 schellingen 3 groten. Aan herbergier Marijn De Groote was het sterfhuis schuldig voor de levering van "één swijn en een quarte goet bier" de som van 16 schellingen groot en aan Josef Waelcker voor de levering van een halve ton "groot bier" 15 schellingen 6 groten.

De begrafenskosten kwamen volgens de staat van goed te laste van de erfgenamen.

Aan Jan en Adriaen Vantorre, de twee zonen uit het eerste huwelijk van Gillis was het sterfhuis nog 6 ponden 18 schellingen 2 groten schuldig als erfdeel van hun overleden moeder, conforme de wet.

Bij het afsluiten van de "staet van goed" waren er meer schulden dan baten. De schulden bedroegen 62 ponden 18 schellingen groot, de baten 44 ponden 16 schellingen 1 groten. Bleef nog te delgen :18 ponden 1 schelling 11 groten. Bij aanvaarding van de erfenis viel de helft van de schulden te laste van de erfgenamen.

Hoe het verder verliep met deze erfenis is vervlogen in de nevels van het verleden.

13.2. Emmanuel Vantorre

Emmanuel Vantorre, zoon van Gillis en Martine Hidde werd geboren te Heist op 14 maart 1706. Hij huwde te Lissewege op 9 april 1729 met Anna Barremaecker, geboren aldaar op 29 april 1699. Hoofdman Bartholomeus Amandels vermeldde in de volkstelling van 1748, dat Emmanuel arbeider en kleingebruiker was en twee kinderen had, een zoon Joannes en een dochter Anne-Marie. Het echtpaar zorgde ook voor een oude vrouw van 89 jaar, uitbesteed door de Armendis. Emmanuel overleed te Heist op 6 juli 1776, zijn echtgenote Anna Barremaecker op 28 januari 1776.

13.3. Joannes Vantorre, visser

Joannes Vantorre, zoon van Emmanuel en Anna Barremaecker werd geboren te Heist op 10 oktober 1732.

In 1760 is Joannes reeds bij de eerste vissers die te Heist op één van de schuiten als "maet" (matroos) vanop het strand professioneel uitvaren en er aanmeren. Hij bezit zijn eigen visnetten en heeft vermoedelijk zijn vak geleerd in Blankenberge. Daar is hij verliefd geworden op de 27 jarige jonge dochter Pieternelle Schoolmeester. Pieternelle is geboren in Blankenberge en toch trouwen ze in Heist. Op 20 juni 1758 gaan ze eerst naar Ignatius Bocxtaele, pastoor in Heist om een huwelijkscontract te tekenen, omdat er te Heist geen notaris was. In het "ancien regime" werden de huwelijkscontracten voor de pastoor verleden en door hem bewaard. In de tweede helft van de 18de eeuw werd dit door de wetgever verboden. Joannes Vantorre neemt zijn ouders mee als getuigen. Pieternelle neemt als getuigen haar broeder Joseph en haar oom Joannes Schoolmeester. Haar ouders Michiel en Catheline Vernieuwe zijn vermoedelijk reeds overleden.

13.4. Het huwelijkscontract

Pastoor Ignatius Bocxtaele, nam het gebruikelijk papier "met eenen zegel van ses guldens", scherpste een nieuwe ganzenvaar en schreef voor de zoveelste keer met dezelfde gebruikelijke termen het huwelijkscontract.

De voornaamste bepalingen bestonden uit het volgende: indien de bruidegom de toekomstige bruid komt te overleven met kind of kinderen, zal hij in het bezit blijven van al zijn klederen, zijn gouden of zilveren juwelen, het beste ledikant "gestoffeert inghevolghe hunnen staet", en zal hij overname mogen doen van al

de meubelen en het gerief van het sterfhuis, volgens de geschatte waarde, en behield hij al zijn vissersgerief. Voor de toekomstige bruid werden dezelfde voorwaarden vastgelegd, en kreeg ze als huwelijksgift uit het sterfhuis 900 guldens, de bruidegom kreeg "als gift onder levenden en toekomstige echtgenoot" de beschikbare eerste 700 guldens uit het sterfhuis. Verder zullen alle niet afgesproken zaken geregeld worden volgens de wetten en gebruiken uit het "deelbouck slants vanden Vrijen".

13.5. Het overlijden van Joannes Vantorre

Op 2 april 1768 overleed Joannes Vantorre, "visscher der visscherije van Heyst ende vrijlaet vanden lande van vrijen, binnen den ambacht van Lisseweghe". Hij was 35 jaar en half en liet een weduwe met drie minderjarige kinderen na : Joanna omtrent acht jaar oud, Joannes-Jacobus omtrent vijf jaar oud en Cecilia omtrent drie jaar oud.

De heren schepenen van "wezen slants vanden vrijen" duiden twee schatters aan, de eerste was Adriaen Gheleyns, een beëdigd schatter van het Brugse Vrije, de tweede was Andries Homers "een vande stierlieden der visschers van Heyst" een deskundige op het gebied van visserijgerief. Stuurman Andries Homers was afkomstig van Ramskapelle en werd visser in Heist in 1760, drie jaar later is hij stuurman. Later nam hij het wat rustiger aan en werd in 1792 herbergier in Heist. Andries was voor zijn tijd een geletterd man, hij kon lezen en schrijven.

Op 16 mei aanhoorden ze de weduwe Pieternelle Schoolmeester : zij verklaarde overeenkomstig het huwelijkscontract te hebben behouden al haar wollen en linnen klederen, haar juwelen en het beste ledikant met het beddengoed. Dat bleef dus buiten de raming van de gemeenschappelijke inboedel. Bij het sluiten van hun huwelijk bezaten de beide echtgenoten geen onroerende goederen, enkel bezat Pieternelle, een deel van één huis dat op cijnsgrond stond in Blankenberge. Het werd door haar en haar overleden man verkocht gedurende hun huwelijk voor 20 ponden groot en in de gemeenschappelijke inboedel van het gezin gebracht. Dit pro memorie.

Het huisje in Heist dat ze met de overledene bewoonde stond op cijnsgrond van de kerk. De grond was dus eigendom van de kerk van Heist. Daar betaalde ze rente voor. Het huisje was hun eigendom en stond waarschijnlijk op een van de percelen in de "Noordstraat", nu de Vlamingstraat. Het werd geschat op 30 ponden groot courant geld.

De schatters stelden een inventaris op en raamden de waarde van de inboedel. Ze vatten de aanwezige voorwerpen samen per kamer of ruimte en hechtten aan elke samenvatting een gezamenlijke waarde.

Het huisje was een zeer bescheiden laagbouw en bestond uit één keuken met de elementaire haard voorzien van een haardijzer, tang, schop en rooster. Op de schouwmantel lag een schouwkleed. Verder stonden er twee tafels, tien stoelen, een koffer en een aanrechtbank (vaste wandtafel waarop voedsel werd bereid of klaargezet en andere keukenwerkzaamheden werden verricht). Het keukengerei bestond uit veertig stuks gleiswerk, een ijzeren pot, drie koperen ketels (om melk te dragen), een koperen moor met de benodigdheden om thee te zetten en zesendertig pond varkensvlees (X 0,4639 kg= 16,700 kg).

Visserskeuken
(Edgard Auguin, *Les pecheurs Flamand*, p.27)

In de kelder stonden een viertal potten, drie aarden kannen, twaalf stuks aardewerk, een koperen ketel met "staen yzer" of driepikkel met ring om de ketel op te zetten. In een ijzeren pan lag ongeveer vijf pond (2,3194 kg) "swijne vlaeghe" of ingelegd varkensvlees en zes pond boter (2,618 kg). In het Brugse Vrije was het gewoon gewicht van één pond 0,4639 kg. Voor boter was het een afwijkend gewicht 0,4364 kg.⁵⁸

In de stal stonden één spade, één bijl, één kapmes, honderd bundels hout en één varken.

De klederen van de overledene viel naar onze huidige maatstaven nogal mager uit, hij bezat vijf broeken, drie jassen met panden en nog drie kortere jasjes, negen hemden, één hoed, twee paar kousen, één paar schoenen en één paar

zilveren gespen. Emmanuel Vantorre, de vader van de overledene, kocht de schoenen voor 5 schellingen groot.

Naar eeuwenoude traditie bezat iedere visser toen zijn eigen visnetten. Joannes Vantorre bezat : drie netten om zeetong te vangen, twee staaknetten, twee gewone sleepnetten voor pladijs, zes netten om rog te vangen, één garnaalnet, lood en kurk en twaalf pond garen (5,566 kg.) om netten te herstellen of om nieuwe netten te breien. Het vistuig kreeg een waarde van 11 ponden 10 schellingen groot.

De weduwe verklaarde contant te hebben ontvangen bij het overlijden van haar man het aanwezige geld in het sterfhuis. Het bedrag werd bij de nalatenschap geteld 67 ponden 6 schellingen 2 groten.

Tegenover de activa van het sterfhuis mochten de kosten ingebracht en afgetrokken worden. Deze werden ondergebracht onder de rubriek "commeren ende lasten vanden sterfhuyse".

De weduwe verklaarde geen goederen of verdere baten te kennen en ook geen gemeenschappelijke schulden of lasten te hebben. De onkosten voor de begrafenis waren voldaan voor de verdeling van het sterfhuis, dit ter herinnering.

⁵⁸ Paul Vandewalle (dr.) Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg. Oostende 1984, p. 50, tabel III.

Verder werden de kosten gedetailleerd. De totale som van de kosten bedroeg 1 pond 16 schellingen groot, de baten bedroegen 126 ponden 1 schelling 8 groten, verschil 124 ponden 5 schellingen 8 groten, dus meer baten dan lasten. Waarvan de ene helft voor de weduwe en de andere helft voor de drie wezen: 62 ponden 2 schellingen 10 groten.

Pieternele Schoolmeester bevestigde onder eed de aangifte voor "waar en deugdelijk". Lenaert Vlietinck werd aangesteld als voogd "paterneel", hij was gehuwd met Anne-Marie Vantorre, de zuster van de overledene, de voogd "materneel" was Joseph Schoolmeester, de broer van Pieternele.

In deze periode was het dagelijks leven voor de gewone mens zeer hard. Behalve de liefdadigheid van de Armendis waren er geen sociale voorzieningen. Pieternele Schoolmeester stond er alleen voor met drie jonge kinderen, zonder inkomsten of bezit. Enkele maanden na het overlijden van haar man Joannes Vantorre is ze hertrouwd met Gillis Terasse, een visser in Heist.⁵⁹ Gillis Terasse was ook deken van de schuttersgilde Sint-Sebastiaan in Heist.⁶⁰

13.6. Joannes-Jacobus Vantorre, visser

Joannes-Jacobus Vantorre, zoon van Joannes en Pieternele Schoolmeester, is geboren te Heist op 8 maart 1763. Hij huwt in 1788 met Benteyn Isabella. Zij overlijdt in 1808, het jaar daarna in 1809 hertrouwt hij met Schram Cecile. Hij heeft uit beide huwelijken samen 15 kinderen.

In de omgang wordt hij met Jacob aangesproken en in de "Tauxatie Visscherie" van 1792 als Jacob Vantorre belast, voor het equivalent van de bewerking van 100 roeden (14 aren 74 ca.) landbouwland.

13.7. Joseph Schoolmeester, de broer van Pieternele

Joseph Schoolmeester is poorter "binnen de stede en port van Blankenberge" Hij is geboren in 1734 en de zoon van Michiel en Catheline Vernieuwe.

In 1757 is hij 23 jaar en verloofd met Anna Vandepitte, een "jonge dochter" van 22 jaar. Op 31 juli gaan ze eerst naar pastoor Royens om een huwelijkscontract af te sluiten. Joseph neemt zijn oom Joannes Schoolmeester mee als "bijstaende vriendt" (getuige), Anna wordt "geassisteerd" door haar oom Joannes Goudsmid.

Wanneer een jaar later in 1758 zijn zuster Pieternele Schoolmeester in Heist huwt met Joannes Vantorre neemt zij ook haar oom Joannes als getuige.

Joseph Schoolmeester is stuurman en mede-reder in Blankenberge. Hij bezit de helft van een vissersschuit, die hij deelt met de heer Louis Vandebogaerde.

⁵⁹ Jacques Larbouillat, Rond de Poldertorens, jg. XXXVIII, (1996), nr. 3, De nalatenschap van Joannes Van Torre een Heistse visser A° 1768, p. 87. In deze bijdrage beschrijven we zeer gedetailleerd de nalatenschap.

⁶⁰ RaB., Staat van goed Jan Ackx, 2de reeks, nr. 109, folio 12 recto.

Op 1 februari 1772 overlijdt Joseph Schoolmeester. Hij laat een weduwe met drie kinderen na : Josephus oud omtrent 13 jaar, Machiel oud omtrent 7 jaar en Joanna-Theresia oud 4 jaar.

Het huis bewoond door het echtpaar staat op cijnsgrond. De grond is eigendom van Juffrouw Joanna-Judoca Janssens, intussen weduwe van Louis Vandenbogaerde, de mede-eigenaar van de vissersschuit. Het perceel is gelegen aan de zuidkant van de nieuw "gekasseide straat" in Blankenberge.

Het huis bestaat uit een keuken en een kamer en is eigendom van Joseph Schoolmeester en Anna Vandepitte. Ze hebben het verkregen door erfenis. Het huis paalt met de oostzijde aan het huis van Joannes Hazaert, aan de westkant aan het huis van Maximiliaan Van Heetvelde en met de zuidzijde aan het "gewezen schuttershof". De voorzijde staat aan de "nieuw gecalseide straete".

Het huis is belast met een lening van 50 ponden groot courant, waarvoor een rente van 2 ponden 10 schellingen groot jaarlijks te voldoen is, op 16 november aan de weduwe van Louis Vandenbogaerde.

De vissersfamilie Joseph en Anna Schoolmeester is welstellend. De meubelen en het huishoudelijk gerief worden geschat op 106 ponden 8 schellingen 8 groten.

Er stonden nog schulden open voor de levering van sloopstouwen, 11 ponden 1 schelling courant, waarvan Anna Vandepitte de helft moest voldoen aan de heer De Roo, directeur "vande drooghe baene", 5 ponden 10 schellingen en 6 groten.

Pieter Moentrack, kreeg 2 ponden 2 schellingen 11 groten voor "reparatie aen de schuytte".⁶¹

In 1790 is Machiel, zoon van Joseph en Anna Vandepitte, 18 jaar en ook visser in Blankenberge.

14. Filip Devooght, van "maet" tot "stierman"

Vanaf 1755, begon pastoor Bocxtaele in het doopregister bij de naam van de vader, diens geboorteplaats te noteren.

Hij noteert in 1766 bij Filip Devooght "Middelburg". Filip vaart evenwel reeds sedert 1760 als "maet" op één van de drie vissersschuiten die in Heist uitvaren en afmeren. Acht jaar later wordt Filip "stierman" op één van de Heistse schuiten.⁶²

Op de kleine Heistse schuit bestond de bemanning uit één stuurman, drie "maeten" of matrozen en soms één laver. Na de verkoop van de vangst trok men eerst het deel van de reder en allerlei onkosten af. Nadat de stuurman een "voordeel" had gekregen werd de overige winst in vijf gelijke delen verdeeld, nl. het onderhoud van de schuit en het deel van de vier bovenvernoemde bemanningsleden. De verkoop van de kleine vis bracht voor de bemanning

⁶¹ RaB., Archief Oud Blankenberge, Staat van goed Joseph Schoolmeester, nr. 1067, folios: 3 recto, 10 recto, 10 verso, 11 verso, 16 recto en verso.

⁶² RaB., Register Brugse Vrije, prochiekening Heyst A° 1768, nr. 3215, folio 23 verso.

een "overgeld" of "kordeel" op.⁶³ Sommige Heistse vissers vullen ook hun inkomen aan door kleinschalige landbouw.⁶⁴

Filip Devooght huwt met Isabella Vanhoutryve, dochter van Joseph en Marie Reniers. Vader Joseph Vanhoutryve is meester-metselaar in Heist en heeft in 1748 drie zonen en twee dochters.⁶⁵

Stuurman Filip Devooght overlijdt op 18 juli 1784. Hij laat een weduwe met drie minderjarige kinderen na : Joseph omtrent 17 jaar, Joanna 7 jaar, en Francisca 1 jaar. Er worden twee voogden aangesteld: Joannes Van Nieuwenhuysse en Joachim Neyts. Joachim Neyts is afkomstig uit Oostkerke en zal in 1791 de herberg Sint-Anna uitbaten.

Filip Devooght en Isabelle Vanhoutryve wonen in een huisje met bakhuis en een schuurtje dat in bakstenen is opgetrokken en door meester-metselaar Andries Debruyne geschat wordt op 27 ponden 2 schellingen 12 miten. De woning bestaat uit een keuken, een kelder en zolder.

Woon-keuken en slaapkamer in een vissershuis

In de keuken is de haard voorzien van de gebruikelijke uitrusting⁶⁶. Het meubilair bestaat uit twee tafels, zeven stoelen, één bank, een kleerkast en een rebbank (vaste aanrechttafel). Twee ledikanten -"pluymen bedden"- met gordijnen en rabat.

⁶³ Ghislaine Van Rie, a.w., p. 104 - 116.

⁶⁴ RaB., Register Brugse Vrije, prochiekening Heyst A° 1792, nr. 3234, folio 5 verso - 10 recto.

⁶⁵ RaB., Register Brugse Vrije, prochiekening Heyst A° 1740, nr. 3205, folio 10 recto.

⁶⁶ Haal, brandijzer, blaaspijp, tang, rooster, twee schoppen.

Aan de wand hangt een horloge, een spiegel en een rek met twintig lepels en vorken. De inventaris van het huisraad vermeldt verder 34 stuks gleiswerk, één theepot, één koperen moor, één kan en vier schotels in tin, twee ketels, één strijkijzer, één koperen lantaren, één karn met benodigdheden, één handboog en andere kleinigheden. De waarde van de keukeninboedel werd geraamd op 15 ponden 17 schellingen 4 groten.

In de kelder staan : 6 teilen met melk, 26 lege teilen, één koolvat, 3 aarden potten met boter en smout (varkensvet), één kuip met azijn, 23 flessen, één wafelijzer en een lantaren. Samen geschat op 2 ponden 6 schellingen 8 groten.

Op de zolder bevonden zich 2 stoelen, één kist, één vleeskuip, 3 vaten met gerst, één schop, wat oud ijzer, één kuip, één schaal met gewichten en "wat minuteyten". De zolderinhoud werd geraamd op 8 ponden 8 schellingen 4 groten.

In het bakhuis bevond zich één "pluimen bed" met het beddengoed, één trog, één ovenpaal, één loet (ovenkrabber), één kuip, één bijl, twee zagen, één snijmes, twee "avegeers" (grondboeren), wat ajuin en twee manden, samen geraamd op 3 ponden 2 schellingen 6 groten.

In het schuurtje stond het tuingerief: boonstaken, erwtenrijzen, één kruiwagen, één mesthaak, één greep⁶⁷, één schop, één palingschaar en een slijpsteen. Verder twee hopen turf en 450 blokken brandhout.

Op het akkerland stonden nog 70 roeden (10 aren 32 ca) aardappelen. Dat alles werd geschat op 11 ponden 15 schellingen groot.

Het gezin van stuurman Filip Devooght bezat ook twee koeien en twee kalfjes, te samen gewaardeerd op 22 ponden 3 schellingen 4 groten. De twee magere varkens werden samen gewaardeerd met de twee ladders, het droog riet en hooi op 3 ponden 6 schellingen 8 groten.

De klederen en het linnen van de weduwe bleven buiten de successie, met het akkoord van de voogden en de "aggregatie" van de heren oppervoogden, om de begrafenisrechten te helpen betalen, dit "ter memorie".

Op september 1784, liet de weduwe haar goud- en zilverwerk schatten door een zilversmid in Brugge : "een gouden ijserken met gouden hoofd" waardig bevonden 4 ponden 7 schellingen 6 groot, "een gouden kruis" waarde 1 pond 12 schellingen groot en "een gouden knopring" geschat op 1 pond 10 schellingen groot.

De klederen, het linnengoed en de juwelen van de overledene brachten bij openbare verkoping van 7 oktober 1784, 7 ponden 8 schellingen 9 groten courant op.

In het sterfhuis was er op het ogenblik van de inventaris 19 ponden 6 schellingen 8 groten liggend geld aanwezig.

Het visserijgerief dat stuurman Filip Devooght nog bezit op het einde van zijn leven bestond uit : negen roggenetten met al de touwen en kurken, geschat door Carolus Desmidt, visser van beroep op 13 ponden 1 schelling 8 groten.

Het akkerland dat Filip Devooght bewerkte behoorde toe aan Pieter Van Gistel en aan de kerk van Heist, samen was dat 2 linie 1 roede (29 aren 63 ca.).

⁶⁷ Greep = meertandige vork.

Voor zijn overlijden was Filip Devooght ziek, "Sieur François Van Daele meester chirurgijn" uit Dudzele bezocht de zieke en leverde de medicijnen. Het ereloon met de geneesmiddelen bedroeg 15 schellingen 8 groten courant.

Filip overleed op 18 juli 1784 en Simoen Degroote timmerde een doodskest voor de som van 16 schellingen 8 groten

Stuurman Filip Devooght werd begraven met een "middelbaren dienst". Pastoor Ingnatius Bocxtaele kreeg 2 ponden 16 schellingen 4 groten courant voor het celebreren van de "gerecommandeerde messe", het leveren van de kaarsen en de laatste kerkelijke eerbetuigingen aan de overledene. Koster Andries Debruyne kreeg voor zijn "kostereel recht" in de begrafenisplechtigheid 19 schellingen 6 groten courant.

De som van de activa van het sterfhuis bedroeg 110 ponden 18 schellingen 1 groot.⁶⁸

15. De Heistse schuit

In de 18de eeuw was de vissersschuit in Heist hetzelfde vaartuigtype als in Blankenberge. De eerste schuiten kwamen immers uit de Blankenbergse vissersvloot. Later kwam er een verschil in de afmetingen. De Heistse schuit was iets kleiner dan de Blankenbergse.

De Heistse schuit had een lengte van 10,30 m, een breedte binnen de huid van 4 m en een diepte van ongeveer 2 m. De inhoud was ongeveer 20 ton. Het waren strandschepen, die bij hoog water zo ver mogelijk op het strand kwamen varen. Daar werden ze vastgeankerd en bij laag tij zaten ze droog.

Zoals alle schepen die dikwijls moeten stranden, bezat de Heistse schuit een brede platte bodem uit stevige dikke planken gevormd. De wanden waren in klinkwerk: de bovenste plank ging over de onderste heen. Aan iedere zijde van de schuit bevond zich een zwaard. De zwaarden waren trapeziumvormige borden, die moesten dienen om het afdrijven bij het zeilen en het omslaan van het vaartuig te voorkomen.

De Heistse schuiten waren oorspronkelijk niet overdekt. Wel bezaten ze vooraan, tegen de boeg een voordek waaronder de roef gebouwd was. De roef had een oppervlakte van 2 à 3 m², en was ongeveer 1 à 1,20 m hoog, dus geen stahoogte. De roef werd verlucht door een luik, dat bij slecht weder dicht moest. Dit vooronder diende tot keuken, magazijn en slaappleats voor de bemanning. De mannen gingen zich daar drogen en warmen wanneer ze er de kans toe hadden. Men kan zich inbeelden welke lucht en geur in de roef heerste.

In het midden had de schuit geen dek en vertoonde een open ruimte. Achteraan bevond zich een dieper gelegen achterplecht. Daaronder was een kleine bergplaats voor het kompas, de lantaarn, bootshaken, roerriemen en de gieter om bij droog weer de zeilen nat te gieten. Op de achterplecht stond de visbak. De Heistse schuit bezat aanvankelijk twee masten: een fokkenmast en een grote mast.

⁶⁸ RaB., Staat van goed Philippus Devooght, 2de reeks, nr. 8451, folios 5 recto - 21 verso.

*Enkele Heistse schuiten op het strand
(Schilderij in privé bezit)*

De fokkenmast stond vooraan, de grote mast in het midden van de schuit. De schuiten waren dwarsscheeps getuigd. De vierkante zeilen kwamen langs beide kanten van de mast te staan.

De zeilage bestond uit het grootzeil, het fokkezeil en de stormfokke.

De Heistse schuit was een zeer primitief vaartuig. Men bleef gewoonlijk niet langer dan 36 uren in zee en duurde de reis langer, dan sliep men om beurten in de roef of op het dek.

Aan boord waren één stuurman, twee of drie vissers en één laver of leerjongen.⁶⁹

15.1. De waardeschatting van twee "schuiten" anno 1731.

Machiel Schoolmeester, de grootvader van Joseph en Pieternelle Schoolmeester, was stuurmanreder en eigenaar van twee vissersschuiten in Blankenberge. Hij overleed in 1731. Zijn weduwe Petronelle Verrebout laat op 31 juni de twee vaartuigen schatten door Jacob Monset en Pieter Janssens.

De eerste "schutte" met haar toebehoren werd eerst in zes verschillende posten, zonder enig structuur geschat en achteraf samengeteld.

Wij hertalen en verklaren indien mogelijk de 18de eeuwse visserstermen.

Eerst werden geschat : tien ankers, twee boeikoorden, "drye keerens" (drie boeien met vaantjes om aan de visnetten te hechten), één "stickplancke" met een rolle. Samen geschat op £ 11.06.00.

Idem geprezen "het focke togh" , "steen togh" (?), twee zeilen, twee riemen (roeispanen), vier haken en één "dregghe" (werpanker met drie of vier armen, om voorwerpen die in het water gevallen zijn op te halen). De "berels" (planken die de bodem van de roef en het achterruim vormen) en touwen. Samen geschat op £ 07.08.08.

De mast en de fokkenmast met de "kruisfocke" werden samen waardig bevonden voor £ 03.00.00.

Idem geprezen drie ankers met "het voortauwe en huppertauwe" (voor en oppertouw) met nog een stuk touw £ 04.05.00.

Idem "de terretauw" is "ghepresen" ter somme van £ 00.10.00.

Voorts nog geprezen de "Schuytte" (schuit) met de "Sweerden" (zwaarden) samen £ 28.00.00.

De totale geraamde waarde van de eerste schuit bedroeg: 54 ponden 9 schellingen 8 groten.

De tweede "schuytte" werd geschat op dezelfde wijze als de eerste, maar in zeven verschillende posten.

Eerst geprezen het "steentogh en focketogh" (?), de "berels" (zie bij het eerste vaartuig), en "keerens" (boeien om aan visnetten te hechten) en touwen. Waardig bevonden £ 04.06.08.

Idem "drye reen" (?), twee riemen (roeispanen), de fokkenmast , vijf ankers. Samen waardig bevonden £ 01.15.00.

Idem drie oude zeilen, de "focke", de mast met zijn toebehoren, "het cabel" (kabel) met het "rijeancker" (dit anker werd gebruikt om bij stormweder te ankeren, ook om op het stand te blijven vloten). Dit anker woog 30 tot 40 kg. Samen waardig bevonden "ende elck particulier ghepresen ter somme van" : £ 09.00.00.

⁶⁹ Frans Bly, Onze Zeilvischsloepen, Uitgave De Nederlandse Boekhandel, 1920, p. 114 - 132.

Idem het vooranker met het "opperanker" met "voor en oppertauwen" (iedere schuit heeft nog twee ankers van ca. 30 kg. aan boord. De voorankers dienden om de schuit op het strand te ankeren). De "rolle en braespit" (windas om het anker en de netten op te winden). Samen geprezen £ 02.08.08.

*De Heistse vloot aangemeerd voor de duinen
(Museum Sinconfala Knokke-Heist collectie "Lateur- 014A").*

Idem geprezen negen ankers, twee achterankers met twee boeitouwen. Samen waardig bevonden £ 09.013.04.

Idem zes planken, drie boeien, twee "sweerden" (zwaarden) met een halve ton "terre" (teer is bederfwerend, het hout van de schuit werd daarmee ingesmeerd) Samen waardig bevonden £ 04.012.00.

Idem geprezen de "schuijtte" (boot) met de nieuwe touwen. Samen waardig bevonden : £ 12.13.08.

Na optelling van de zeven posten werd het tweede vaartuig geraamd op 44 ponden 9 schellingen 4 groten.⁷⁰

Over de kwaliteit en toestand van de vaartuigen werd niets vermeld . Het zijn uiteraard vaartuigen die al jaren in gebruik waren.

⁷⁰ RaB., Archief Oud Blankenberge, Staat van Goed Machiel Schoolmeester, nr. 716, folios 12 recto tot 14 verso.

R.De Bock, De Laatste Visschersschloepen van de Vlaamsche Kust, De Sikkel (1943) Antwerpen, p. 26 - 35, p. 37.

L. L. De Bo, Westvlaamsch Idioticon, Brugge 1873.

15.2. Een weerspannige reder.

In de overgebleven 18de eeuwse Heistse "prochierekeningen" is nergens een "taxatie" of belasting op vissersschuiten ingeschreven. In Blankenberge betaalden de vissers 15 gulden "schuijttegeld".

In de jaarrekening van 1774 noteert Pieter Van Heule, ontvanger van Heist in de rubriek "remysen" : dat Sieur⁷¹ Jan Lybaert in zijn "restantenbouck folio 5 belast staat over de tauxatie van eene vischschuijtte". Jan Lybaert heeft die altijd geweigerd te betalen, met als voorwendsel dat de schuiten niet kunnen belast worden. Volgens hem zijn het de gebruikers van de schuiten die voor hun nering als visser betalen. Dus is die belasting niet invorderbaar, besluit Pieter Van Heule⁷².

15.3. Wie was de reder van de Heistse schuit?

Joannes Baptist Lybaert, is tot nu toe de enige reder gevonden voor Heist in de 18de eeuw. Er zijn echter twee vermogende heren met dezelfde familienaam actief in onze streek.

Sieur Jan Lybaert, zoon van Jacob en Anna De Maecker "vrijlaet onder den ambacht van Oostkerke ende woonende binnen Brugge" was getrouwd met Maria Vanneste op 9 augustus 1744. Hij belegde zijn geld in landbouw- en graslanden en investeerde in één hofstede. In 1755 koopt hij 3 gemeten 90 roeden (1 ha 45 aren 98 ca) vrijland in de prochie van "Sint Catherine buyten Damme".⁷³ In 1758 verwerft hij deels door aankoop 5 gemeten 1 lijn en 71 roeden (2 ha 46 aren 38 ca) landbouw en weiland in Uitkerke, waarvan één derde al eigendom was van zijn vrouw.⁷⁴ Op 11 oktober 1760 koopt hij een "behuysde hofstede" met 55 gemeten 1 lijn 63 roeden (24 ha 57 aren 4 ca) land in Heist. De hoeve is gelegen zuid- oost van de kerk. De verschillende percelen landbouw- en weiland liggen verspreid over het grondgebied van Heist en Knokke.

De hoeve wordt verpacht aan Pieter Van Ghistel, een landbouwer afkomstig uit Dudzele, voor zes jaar, aan 1 pond groot per gemet en per jaar . Daarbij was de pachter verplicht, het riet voor het dak en de materialen voor de herstelling van de hoeve jaarlijks te gaan halen, zonder vergoeding.⁷⁵

Jan Lybaert breidt in 1764 zijn patrimonium verder uit en koopt 9 gemeten 2 lijnen 5 roeden (4 ha 28 aren 35 ca) weiland in Klemskerke.⁷⁶

⁷¹ Sieur = de heer.

⁷² RaB., Register Brugse Vrije, Prochierekening Heyst A° 1774, nr. 3221, folio 10 recto - verso.

⁷³ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 16.161, folios 91, 92 , 93. (Met dank aan de heer Roland Verté voor de bronaanwijzingen in deze registers).

⁷⁴ RaB., Catalogue des cartes et plans de la collection Karel Mestdagh, p. 183, nr. 1762, en p. 179 nr. 1721.

⁷⁵ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 16.165, folios 34 verso , 35 recto. (met dank aan de heer Roland Verté)

⁷⁶ RaB., Register Brugse Vrije, nr. 16.168, folios 45 verso, 46 recto.(met dank aan de heer Roland Verté)

Het tafereel stelt het strand van Heist voor in 1777. Enkele vissersschuiten liggen aangemeerd, een paar ankers liggen verspreid op het strand. Een koppel van hogere stand, de heer draagt een rapier de dame een zonnescerm, genieten van de zeelucht. Deze personen zijn zeker geen Heistenaars. Een oud vrouwtje beklimt met sprokkelhout de duinen, om langs de duinenslag het dorp te bereiken. Een pijprokende man slaat haar gade. Verder een lopend kind en een man met spelende hond. Een stuurman kalfaat zijn schuit; Men bemerkt een zestal van de achtentwintig rijshoofden (golfbrekers), die de duinen beschermen tegen de zee.

*Verluchting van de figuratievekaart door Ignaes Maelstaf,
beëdigd landmeter van het Brugse Vrije, Anno 1777.
Ref.klo 19 TIF. Opm. Foto Luc Blanckaert, archief Zwinpolder,
Koolkerke bij Brugge, 1999.*

Door zijn huwelijk "causa uxoris", genoot hij ook de inkomsten van de verpachting van de Evendijk als grasland. De eigendom was een leen van de Burg van Brugge, door de gelanden van de Watering verkocht. De eigendom strekte zich uit vanaf de molen van Uitkerke inbegrepen de Pannendijk tot aan de Graaf Jansdijk in Heist. Daarbij behoorden in Heist vier percelen cijnsgrond met huisjes en hoveniershoven nabij de molen. In 1777 tekende Ignaas Maelstaf, gezworen landmeter van het Brugse Vrije, op verzoek van J.B. Liebaert een figuratieve kaart van bovenvermelde eigendom. De originele kaart bevindt zich in het administratief gebouw van de Zwinpolder.⁷⁷

⁷⁷ Zwin-Polder (Openbaar bestuur), Arendstraat 34, 8000 Brugge (Koolkerke). Met dank aan de heer Dirk Vancraeynest, griffier ontvanger.

Kritische noot bij de familienaam: J.B. Liebaert en/of J.B. Lybaert. Is het een homoniem? Vermoedelijk is het een fonetische verschrijving.

In dezelfde periode is ook een naamgenoot actief in onze regio. Joannes Baptist Liebaert, geboren in Wijtschate⁷⁸ en getrouwd op 7 april 1769 met Rosa Tombay in de Sint-Donaaskerk in Brugge.

Joannes Baptist Liebaert was koopman in Oostende en directeur van de interne commercie der Zaagmolens van Vlaanderen. Hij was een gewiekste zakenman. In 1760 voerde hij als verweerder proces tegen Gheerit Bartels, reder en "opvaarder" van het schip de "Twee Gebroeders" in Leeuwarden. Pieter Germonprez, koopman in Brugge, had zich voor de eiser borg gesteld in dit proces voor de Grote raad in Mechelen, omdat de eiser een buitenlander was. Bij de uitspraak op 30 april 1763 werd aan de verweerder een bedrag van 2340 gulden wisselgeld toegekend, dat op de borg zou verhaald worden. Ondertussen bleken Pieter Germonprez en zijn echtgenote overleden. J.B. Liebaert laat de nagelaten goederen in het sterfhuis in beslag nemen, om aan zijn geld te geraken⁷⁹

Jan Liebaert bezat ook eigendommen in Dudzele en Westkapelle. De ommeloper van Reigaersvliet actualiseert in 1777 de aankoop van landbouwgronden en hoeven in Dudzele en Westkapelle op zijn naam.⁸⁰

In 1779 verkoopt J.B. Liebaert het leengoed "Hof van Knokke" in Knokke aan Charles de Croeser, heer van Ten Berge in Koolkerke. Deze eigendom had hij verworven "causa uxoris" van zijn vrouw Rosa Tombay.⁸¹

16. Armen en zieken

De zorg voor de armen en zieken was caritatief in het "ancien regime", en berustte in de parochie hoofdzakelijk bij de "Armendis". De dis was een kerkelijke instelling en werd in Heist door twee dismeesters beheerd. Zij werden bijgestaan door één ontvanger, die de "dischrekeningen" bijhield. De rekeningen moesten jaarlijks afgesloten worden en voorgelegd aan de pastoor, de hoofdman, pointers en "notabele parochianen", opgeroepen bij kerkgebod. Ten slotte moest de rekening voorgelegd worden aan de deken van het district Damme, als vertegenwoordiger van de bisschop en aan de commissarissen van het Brugse Vrije.

De dis bezat in Heist 41 gemeten 168 roeden (18 ha 38 aren 46 ca) landbouwland en trok aanzienlijke inkomsten uit landspachten en renten. In het dorp had deze instelling 480 roeden (70 aren 77 ca) hoveniersland dat werd verhuurd, en een paar huisjes, gratis bewoond door "arme dischgenoten en hun familie". Een andere inkomst was "den stuyver te ponde", die de stekhouder van het Vrije uit alle openbare verkopeningen aan de dis van Heist schonk. De dismeesters verkochten ook het kreupelhout uit een bebost perceel.

De dismeesters verleenden steun aan de armen door bedeling van graan en andere levensmiddelen, kleren, schoenen, turf als brandstof, het onderhoud van

⁷⁸ Met dank aan de heer J.P. Falise uit Oostende voor de informatie.

⁷⁹ Met dank aan lic. Jan D'hondt, wetenschappelijk medewerker bij het stadsarchief in Brugge voor deze informatie.

⁸⁰ Met dank aan E.H. Jan Lavaert voor de informatie over Dudzele en Westkapelle.

⁸¹ Maurits Coornaert, Knokke en het Zwin, Drukkerij - Uitgeverij Lannoo pvba, Tielt, 1974, p. 328.

wezenkinderen, de betaling van huishuur, dokterskosten en doodskisten. Bij de begrafenis van een behoeftige werden de volgende onkosten vergoed : 20 stuivers voor "een gelezen mis", 1 schelling groot voor het maken van het graf, 2 stuivers voor het luiden met de kleine klok.

Gedurende de Spaanse Successieoorlog nam de armoede gevoelig toe en waren de uitgaven van de dis aanzienlijk . De bovengenoemde steun aan de onbemiddelde inwoners veroorzaakte een steeds groeiend tekort in de disrekeningen. De schuld bedroeg in 1707 65 ponden groot en was in 1727 tot 209 ponden groot opgelopen. Toen gingen de dismeesters een lening van 200 pond groot aan.

De dismeesters hadden ook het recht met de schaal in de kerk rond te gaan ten bate van de armen. De dismeesters in het 18de eeuwse Heist waren landbouwers met een zeker aanzien bij de inwoners, die na enkele jaren dismeesterschap opklommen tot pointer en hoofdman. Pieter Blommaert, dismeester vanaf 1711 tot 1713, werd pointer in 1714 tot 1717, Jan Quintens Weyts dismeester in dezelfde periode was hoofdman in 1715. Pieter Boey was eerst pointer in 1774, werd dismeester in 1775 en na twee jaar hoofdman in Heist van 1778 tot 1787.

Jozef Galle, landbouwer op de Jacobinessehoeve (93 gemeten), één van de grote boerderijen in Heist, was dismeester samen met P. Boey en werd pointer in 1781 tot 1792. Later werd hij kerkmeester.

Voor geneeskundige zorgen was er geen "chirurgijn" (heilkundige) gevestigd in Heist. In 1715 waagde "meester Jan Denijs, churisyn" zijn kans. Hij hield het één jaar vol, de lokale overheid taxeerde hem met de laagste aanslagvoet, nl. een gelijkstelling met de bewerking van 50 roeden land (7 aren 37 ca.). De inwoners en de dismeesters moeten voor het verkrijgen van geneesmiddelen en heilkundige zorgen de chirurgijn van Westkapelle of Lissewege laten komen. Zware zieken werden in het hospitaal in Brugge opgenomen. De dis betaalde in 1776-77 aan "zuster Marie Sniijders moeder van het St. Janshospitaal te Brugge, 6 ponden 8 schellingen 4 groten over 27 dagen alimentatiegeld van Guillaume Haesebroeck, dischgenoot dezer parochie"

In de periode 1785-1788 betaalden de dismeesters de huispacht van vijf behoeftige gezinnen, de "medicamenten en chirurgiaele diensten" die "meester M. May chirurgien tot Westkapelle" geleverd had. Ze kochten kleren en schoenen voor arme kinderen en gaven roggemeel aan 10 personen. Al deze uitgaven kostten de Dis 151 ponden groot.⁸²

16.1 Een krankzinnige jonge dochter

Met een krankzinnige jonge dochter weten de dismeesters geen raad, dat is een zaak voor de hoofdman! Hoofdman Jacob Deroo en de twee pointers

⁸² Jacques Larbouillat, De Verdwenen St. Antoniuskerk van Heist, Rond de Poldertorens, jg. 6 (1964) nr. 3, 3de deel, 11. Kerkelijke Instellingen, De "Armendisich", p. 76 - 77.

RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 12126, Armendisich A° 1776 - 1777, folios 42, 50, 52, 53, 56, 57, 59.

RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 3180, prochierekening Heyst A° 1715, folio 7 recto.

Maurits Coornaert, Heist en de Eiesluis, p. 180, 194, 198.

beslissen de geesteszieke te laten opnemen in een privé-instelling voor krankzinnigen in Brugge. Deze instelling die geen speciale naam had was gevestigd in de "Zottenstraat", de huidige Balsemboomstraat. De directeur was toen "Sieur Jan Bauwens", achteraf bleek dat zijn beheer van het "Oud Zothuys" allesbehalve tot voorbeeld strekte⁸³

De ontvanger van Heist, Pieter Van Heule, noteerde in de jaarrekening van 1773 "Andere betaelynghen ghedaen buyten quohier ter cause vande crancksinnighe Catherina Bouckaert".

Betaalt bij "ordonnantie van hooftman en pointers deser prochie Sieur Johannes Bauwens de somme van 24 ponden grooten courant over een jaer taefelcosten vande voornoemde crancksinnighe dit over den jaere verschenen achtsten meye 1774 als per quitt."⁸⁴

Het jaar daarop bedroeg de faktuur 25 ponden 14 schellingen 4 grooten. Catherina Bouckaert verblijft in deze instelling tot aan haar dood in 1783. In hetzelfde jaar overlijdt ook de directeur.

De "huysvrauwe van Sieur Joannes Bauwens" ontvangt 14 ponden 19 schellingen 8 grooten courant "over de taefelcosten vande voornoemde crancksinnighe dochter Catherina Bouckaert tot aen haer doodt".⁸⁵

Hoofdman Jacob Deroo en zijn twee pointers Pieter Boey en Joannes Quintens zijn voor hun tijd wel vooruitziend. Zij gaan in 1771 een "conventie" aan met Marie Servati, de huisvrouw van Karel Quintens, woonachtig in Heist en "ghesworen vroedvrouwe van desen lande vanden Vrije" om de arme moeders bij te staan bij hun bevalling. Zij krijgt daarvoor een jaarlijks pensioen van 4 ponden 10 schellingen groot.⁸⁶ Zij oefende haar taak uit tot in 1793⁸⁷ en waarschijnlijk langer. Tot in de Franse tijd, bleef deze verzorging behouden in Heist.

⁸³ Jaak A. Rau, Van "Oud Zothuys" tot Sint-Dominicusgesticht in Brugge, Brugs Ommeland, 35ste jg. (1995) nr. 3 - 4 , p. 211 - 212 .

⁸⁴ RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 3220, prochierekening Heyst A° 1773, folio 16 verso.

⁸⁵ RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 3230, prochierekening Heyst A° 1783, folio 26 recto.

⁸⁶ RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 3219, prochierekening Heyst A° 1772, folio 21 recto.

⁸⁷ RaB., Registers Brugse Vrije, nr. 3235, prochierekening Heyst A° 1793, folio 25 verso.

Inhoudsopgave : Heist in de 18de eeuw. Aspecten uit het dagelijkse leven

1. Het dorp
2. De gewestelijke overheid: het College van het Brugse Vrije
3. De lokale overheid: de hoofdman en de pointers
4. De ontvangers
 - 4.1. Martinus De Bruyne
 - 4.2. Jan Philips
 - 4.3. Pieter- Joseph Van Heule
 - 4.4. Pieter- Augustin Van Heule
 - 4.5. Louis Van Heule
5. De Spaanse Successieoorlog in Heist en omgeving 1702-1714
 - 5.1. Nederlandse invasie in de Zwinstreek
 - 5.2. Militaire strooptochten
 - 5.3. Opeisingen van wagens en paarden
 - 5.4. Pioniers uit Heist
 - 5.5. De slag te Wijnendale op 28 september 1708
 - 5.6. De oorlogsellende duurt voort
 - 5.7. De grenswijzigingen in 1715 en in 1718
6. De herbergen
 - 6.1. De herberg "De Swaen"
 - 6.2. Kaartersruzie
 - 6.3. De herberg "De Croone"
 - 6.4. De herberg "Sint-Anna"
7. De dorpschool.
 - 7.1. Koster en schoolmeester
 - 7.2. Pieter François Coolen, koster en schoolmeester
8. Smid Niclaeys Lecouf
 - 8.1. De smidse
9. De dorpsmolen
 - 9.1. Molenaar Johannes Latomme
10. Hoeve de Respagne
 - 10.1. Boer Joos Nieuwmunster
 - 10.2. De woning en het meubilair
 - 10.3. De stallen en aanhorigheden
 - 10.4. De schuren en de voorraad
 - 10.5. De schulden van Joos Nieuwmunster
 - 10.6. Boerin Maria Homa
 - 10.7. Jan Focquedey, boer en hoofdman
11. De pastoor
12. De zeevisserij te Heist in de 18de eeuw
 - 12.1. De "Neeringhe van de Visscherie tot Blankenberghe "
 - 12.2. De "mande van pater Pieter"
 - 12.3. De dienstverlening van de Blankenbergse Vissersnering
 - 12.4. Rivaliteit tussen Blankenbergse en Heistse vissers
13. Enkele Heistse vissers en hun familie in de 18de eeuw
 - 13.1. Egidius Vantorre
 - 13.2. Emmanuel Vantorre
 - 13.3. Joannes Vantorre, visser
 - 13.4. Het huwelijkscontract
 - 13.5. Het overlijden van Joannes Vantorre
 - 13.6. Joannes-Jacobus Vantorre, visser
 - 13.7. Joseph Schoolmeester, de broer van Pieternelle
14. Filip Devooght, van "maet" tot "stierman"
15. De Heistse schuit
 - 15.1. De waarde schatting van twee "schuiten" anno 1731
 - 15.2. Een weerspannige reder
 - 15.3. Wie was de reder van de Heistse schuit?
16. Armen en zieken
 - 16.1. Een krankzinnige jonge dochter